

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907 - BY 87 - 009 - 025

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ IV

(PROF.DR. ÖMER YİĞİTBAŞI'NA ARMAĞAN)

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI ADINA KESİLENLERDEN YEME KONUSUNDA HZ. PEYGAMBER'İN TUTUMU

Arş. Gör. Ali Osman ATEŞ

Müsteşrikler tarafından çeşitli vesilelerle Hz. Muhammed'in kendisine peygamberlik verilmeden önce, içinde bulunduğu câhiliyet devri 'Arap toplumunun örf, âdet ve ibâdet tarzlarını takip ettiği ileri sürülmüştür. Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önceki hayatı ile, peygamberlikten sonraki yaşayışı arasında tenâkuzlar bulunduğu iddia edilmiştir. Yine müsteşrikler, Hz. Muhammed'in peygamber olmadan önce Allah'ın ilâhî kontrolü ve günâh işlemeye karşı koruması altında bulunmadığını, peygamberlerde bulunan 'ismet sıfatına sâhip olmadığını isbât etmeye gayret etmişlerdir. Bazı İslâmî kaynaklarda bulunan ve Peygamberimizin putlara kurban sunduğu, putlar adına kesilen hayvanların etlerinden yediğine dâir rivâyetleri de bu iddiâlarına delil göstermişlerdir.

Yukarda genel hatları ile görüşlerini kaydetmeye çalıştığımız müsteşrikler arasında, Leon Caetani, Fr. Buhl, Emile Dermenghem, Maurice Gaudefroy-Demombynes, Maxime Rodinson, M.J. Kister'ı zikredebiliriz. Bu araştırmamızda, bu müsteşriklerin, delil olarak aldıkları rivâyetleri ve bu rivâyetlerden çıkardıkları sonuçları incelemeye çalışacağız.

Bu konuda müsteşriklere malzeme olan rivâyetlerin ikisi, Buhârî'nin Sahîh'inde, Kitâbü'z-Zebâih kısmındadır Buhârî, bu rivâyeti Mu'allâ b. Esed, 'Abd'ül-'aziz b. el-Muhtâr, Musâ b. 'Ukbe, Sâlim b. 'Abdillah, 'Abdullah b. 'Ömer R.A. vâsıtasıyla nakletmiştir. Buna göre 'Abdullah b. 'Ömer R.A. şöyle rivâyet etmiştir:

Rasûlullah S.A.V. Beldah'n aşağısında, Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl ile karşılaştı. Bu, Rasûlullah'a vahy indirilmeden önce idi. Rasûlullah SAV, Zeyd'i, içinde et bulunan bir sofraya davet etti. Zeyd b. 'Amr ondan yemekten kaçındı ve «Ben sizin (زنايب) dikili taşlarınız üzerine

kestiğiniz şeylerden ve kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmayan şeylerden yemem» dedi». (1)

Buhârî'nin, Musâ b. 'Ukbe-Sâlim b. 'Abdillah-'Abdullah b. Ömer isnâdıyla rivâyet ettiği bu hadis, İbn 'Abd'il-Berr, İbn Sâd, el-Bekrî, İbn Kesîr, Ahmed b. Hanbel, İbn 'Asâkir, ez-Zehebî ve el-Halebî tarafından da kaydedilmiştir. (2)

Buhârî şârihlerinden el-'Aynî, buradaki (**فَقَدِمَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ سَفَرَةَ**) sözünün ihtilâflı olduğunu, çoğunluğun rivâyetinin ise bu şekilde olduğunu kaydediyor. (**إِلَيْهِ**) deki zamirin Zeyd b. 'Amr'ı kastedtiğini,

(**رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**) lafzının da merfû olduğunu, çünkü (**فَقَدِمَ**) fiilinin fâili olduğunu belirtiyor. İbâredeki (**سَفَرَةَ**) kelimesinin de mef'ûl olarak mansûb olduğunu kaydediyor. El-Kuşmeyhenî'nin rivâyetinde (**فَقَدِمَ**) fiilinin meçhûl sigası ile, (**سَفَرَةَ**) kelimesinin de, merfû olarak (nâib-i fâil) kaydedildiği (**فَقَدِمَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَفَرَةَ**)

şeklinde olduğunu belirtiyor. Bu iki şekildeki rivâyetin arasının ise, İbnü'l-Münîr tarafından «Buradaki topluluğun Peygamberimize bir sofraya takdim ettikleri, bunu da, Peygamberimizin Zeyd b. 'Amr'a ikrâm ettiği, Zeyd'in de bu topluluğa, bu sözü söylediği şeklinde te'lif edildiğini kaydediyor. (**سَفَرَةَ فِيهَا لَحْمٌ**) sözünün Ebu Zerr'in rivâyetinde mevcut

olup, başkalarının rivâyetinde (**سَفَرَةَ لَحْمٌ**) şeklinde olduğunu ilâve ediyor. El-'Aynî (**فَأَيُّ**) fiili ile kastedilen fâilin Zeyd b. 'Amr olduğu

(1) el-Buhârî, es-Sahîh, Kitâbu'z-Zebâih, 15.

(2) İbn Sâd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut 1960, III, 380; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 68-69, 127; İbn Kesir, el-Bidâye, Riyâd 1966, II, 261; el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn, Mısır 1964, I, 202; İbn 'Abd'il Berr, el-İsti'âb, Kâhire 1960, II, 617; M.J. Kister, Studies in Jâhiliyya and early İslâm, London 1980, s. 268.

(3) el-'Aynî, 'Umdetül-'Kârî, Beyrut (tarihsiz), XXI, 114.

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI,

nu da tesbit ediyor. (3). Aynı görüşler İbn Hacer tarafından da kaydedilmiştir. (4).

el-'Aynî, el-Kirmânî, İbn Hacer bu konu ile ilgili olarak Hattâbî'nin görüşünü kaydetmişlerdir. Bunu, el-Buhârî'nin bu konudaki diğer rivâyetini kaydettikten sonra göreceğiz.

el-Buhârî, Sahih'inin Menâkıbu'l-Ensâr bölümünde Muhammed b. Ebi Bekr, Fudayl b. Süleyman, Musâ b. 'Ukbe, Salim b. 'Abdillah, 'Abdullah b. Ömer vasıtasıyla değişik bir rivâyet daha kaydetmiştir. Buna göre: «Nebî S.A.V. kendisine vahiy inmeden önce, Beldah'ın aşağısında Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl ile karşılaştı. Nebî (S.A.V.)'e bir sofraya takdim edildi

(فَتَدَّتْ إِلَى النَّبِيِّ صُلْحًا مَعَهُ) ve (Zeyd b. 'Amr) ondan yemekten ka-

çınarak şöyle dedi: «Ben sizin dikili taşlarınıza (أَنْصَاب) kestığınız şeylerden yemem, ancak üzerine Allah'ın adını zikrettiğiniz şeylerden yerim» dedi. Zeyd b. 'Amr, Kureys'i kestiklerinden dolayı ayıplar ve «Koyunu Allah yaratmış ve onun için gökten su indirmiş, yerden otlar bitirmiştir. Sonra da kalkıp siz onu Allah'tan başkasının adına kesiyorsunuz» derdi». (5).

Görüleceği üzere el-Buhârî'nin her iki rivâyeti de, Musâ b. 'Ukbe'de birleşmektedir. Bunu şöyle bir şema halinde göstermemiz mümkündür:

'Abdullah b. Ömer R.A.

I

Sâlim b. 'Abdillah

I

Musâ b.

بَلْفِظُ (فَتَدَّتْ إِلَى النَّبِيِّ صُلْحًا مَعَهُ) 'Ukbe بَلْفِظُ (فَتَدَّتْ إِلَى النَّبِيِّ صُلْحًا مَعَهُ)
(v. 141)

I

'Abdülaz'z b. el-Muhtâr (v.?)

I

Mu'allâ b. Esed (v. 218)

I

el-Buhârî (v. 256)

I

Fudayl b. Süleyman (v. 183)

I

Muhammed b. Ebi Bekr (v. 234)

I

el-Buhârî (v. 256)

(4) İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, Beyrut (tarihsiz) IX, 543.

(5) el-Buhârî, es-Sahih, Kitâbu Menâkıbü'l-Ensâr, 24.

Buhârî'deki bu iki rivâyet arasındaki ihtilâfın, Musa b. 'Ukbe'den bu rivâyetleri alan 'Abdülaziz b. el-Muhtâr ile Fudayl b. Süleymân'dan meydana geldiği düşünülebilir. Bu râviler, «sofranın Peygamber'e SAV. takdim edildiği», veya «Peygamber'in, Zeyd b. 'Amr'a sofraya takdim ettiği» şeklinde ihtilâf etmişlerdir. Hadis şârihlerinin de kaydettiği gibi, Peygambere Kureys tarafından takdim edilen ve Peygamberin de, putlar adına kesilenleri yememesinden dolayı Zeyd b. 'Amr'a ikrâm ettiği sofraya sebebiyle, Zeyd b. 'Amr'ın dikili taşlara kesilenlerle, üzerine Allah'ın adı anılmayan şeyleri yemediğini orda bulunan Kureyslilere söylemesini râviler eksik ve kimin kime sofraya takdim ettiğini karıştırarak nakletmişlerdir. Tabii bu da müstesriklere malzeme olmuştur. Ayrıca konunun Peygamberimize peygamberlik verilmeden önceki zaman gibi, eski bir devri ihtivâ ettiği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu konuda İbn Battâl (v. 449/1057), sofranın Kureys tarafından Peygamber'e takdim edildiğini, fakat Peygamber'in onu yemeyi reddettiğini ve sofrayı ondan yemeyi reddeden Zeyd b. 'Amr'a takdim ettiğini söylemektedir. İbn Battâl'ın bu görüşünü İbn Hacer, el-'Aynî, el-Kastallânî gibi şârihler kaydetmişlerdir. İbn Hacer (v. 856/1448) «Bu mümkündür, fakat ben, O'nun buna nereden kesin olarak karar verebildiğini bilmiyorum. Çünkü ben, hadisin bu şeklini, hiç bir kimsenin rivâyetinde bulamadım» demektedir. (6)

M.J. Kister, «el-Buhârî'nin hadisinin (**فَقَدَّمَ إِلَيْهِ رَسُولَ اللَّهِ**) veya diğer rivâyette (**فَقَدَّمْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**) şeklinde okunuşu, İbn Hacer tarafından kaydedilen acâib bir tefsirin yapılmasına fırsat vermiştir.» diyerek, İbn Battâl'ın yukarıda kaydedilen yorumunu tenkit etmiştir. (7).

el-Kirmânî (v. 786/1384), Şerhinde, bu konuda şunları söylüyor: «Eğer sen, Rasulullah SAV. ondan yedi mi? dersin, derim ki, etin Rasulullah'n sofrasında oluşu, Peygamber'in SAV. ondan yediğine delâlet etmez. Bir çok durumda, yolcunun çantasına konulan şeylerden yolcu yemez, fakat onu, yolcu ile beraber bulunan arkadaşları yerler. Peygamber SAV, maiyetinde bulunan kimselere onu yemeyi yasaklamamıştır, çünkü

(6) İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, VII, 108, 109; el-'Aynî, 'Umdetu'l-Kâri, XVI, 282; el-Kastallânî, İrşadu's-Sâri, Kahire 1326, VII, 427.

(7) Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, s. 273.

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI,

o zaman, henüz vahiy almamış ve böyle bir şeyin emredildiğine veya yasaklandığına dair ma'lumât kendisine bildirilmemişti» (8).

Kister, İbn Battâl'ın açıklamasına karşı olan tutumunu burada da sürdürüyor ve el-Kirmânî'nin buradaki makûl açıklamasını «biraz ilginç» buluyor. (9).

Hattâbî ise bu konuda: «Zeyd b. 'Amr'ın sofrada bulunan eti yemekten çekinmesi, orada bulunan etin, ibâdet kastıyla dikilmiş olan taşlardan

(أضاب) birisi üzerine kesilmiş etlerden olmasından korkması sebebiyledir. Rasulullah SAV. ise, onların putları adına kesmiş oldukları şeylerden yemezdi. Onların sırf et ihtiyaçları için kesmiş olduklarına gelince; Peygamberin bunlardan kaçındığını hadiste göremiyoruz. Ayrıca, Peygamber'in Kureyşliler'den sadece meyte etini yeme hususunda ayrıldığı da zikredilmemiştir. Çünkü Kureyş, câhiliyette, meytenin yenilmesinden kaçınıyorlardı...» demekte ve Peygamber'in putlar adına kesilen hayvanların etinden yemediğini, ancak bunun dışında kesilme sırasında üzerine Allah'ın adı zikredilmemiş bile olsa yiyecek gayesiyle kesilenlerden yediğini ifâde etmektedir. Buna sebep olarak da, kesilme sırasında üzerine Allah'ın adı zikredilmemiş olan hayvanların etinin tüketilmesini yasaklayan hükümlerin, ilk vahiyden sonra, uzun bir vakte kadar indirilmediğini göstermektedir. (10).

Süheylî ise, bu hususta, el-Buhârî'nin Sahih'te naklettiği iki rivâyeti sıraladıktan sonra şöyle demektedir.

«Bu konuda şöyle bir soru vardır, Rasulullah SAV., câhiliyet devrinde Allah'ın kendisini te'yid etmesi sebebiyle bu fazilete daha lâyük olması gerektiği halde, Allah cc., Zeyd b. 'Amr'ı dikili taşlar üzerine kesilen şeyden ve üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeylerden yemeyi terketmeye nasıl muvaffak kılmış olabilir? Buna iki şekilde cevâp verilebilir:

1— Vahiy inmeden önce, Beldah mevkiinde Rasûllullah SAV. ile Zeyd b. 'Amr karşılaştığı zaman, kendilerine ikrâm edilen sofradan Rasulullah'nın yediği hususu, hadiste mevcut değildir. Bilakis hadiste, Zeyd'in

(8) el-Kirmânî, Şerhu'l-Buhârî, Beyrut 1981, XV, 62; el-'Aynî, 'Umdetu'l-Kâri, XVI, 282, XXI, 114; el-Kastallânî, İrşâdü's-Sâri, VIII, 265.

(9) Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, s. 273.

(10) el-Kirmânî, XV, 62; İ. Hacer, VII, 108, 109; el-'Aynî, XXI, 114, XVI, 282, el-Kastallânî; VII, 427, VIII 265; Kister, a.g.e., s. 273.

kendisine sofrâ ikrâm edildiğinde «üzerine Allah'ın adının anılmadığı şeyden yemem» dediği mevcuttur.

2— Zeyd bunu, önceki bir şeri'âta göre değil, kendi görüşüne dayanarak yapmıştır. Çünkü İbrâhim'in as- dininde, meyte etinin yenilmesi- nin haramlığı mevcut olup, Allah'tan başkası için kesilen şeylerin haramlığı mevcut değildir. Bu hususun haramlığı, ancak İslâm geldikten sonra kesinleşmiştir. Bazı usûlcüler de, bu hususta şöyle diyorlar: «Eşya, şer'in vârid olmasından önce mübâhlık üzeredir, eğer bununla hüküm versek ve «Rasulullah SAV. dikili taşlar üzerine kesilen şeylerden verdi» dersek, Peygamberimiz bunu, mübâh bir iş olarak yapmıştır. Eğer bu şekilde kesilenlerden yemişse, o zaman problem yoktur. Yine aynı şekilde, onlar mübâh hükmünde değildir, harâm hükmünde de değildir, ki doğru olan da budur, koyun, deve ve bizden evvelkilerin şeri'âtında Allah'ın helâl kıldığı şeylerin benzerlerinde olduğu gibi, özellikle kesilen hayvanlar hususunda, önceki şeri'âtın helâl kılması esastır. Önceden bu konudaki helâl kılmaya müşriklerin kendiliklerinden uydurdukları şeyler tesir etmez. Nitekim İslâm gelinceye kadar bu husus, bu şekildeydi, ve Allah, «Üzerine Allah'ın adı anılmayan şeyleri yemeyiniz» âyetini indirdi. Sen görmez misin ki Eh'l-i Kitâb'ın boğazladıkları bizim nezdimizde, önceki şeri'âtla helâl kılınmanın aslı üzerine nasıl bırakılmıştır? Bu helâl kılmada, onların uydurdukları küfür ve haça ibâdetin tesiri yoktur. Aynı şekilde Kur'an onu harâmlıkla tahsis edinceye kadar, putperestlerin kesmiş oldukları şey de, önceki şeri'ât ile helâl kılınmıştı. (11).

Süheylî'nin er-Ravdu'l-Unuf'unu tahkik eden 'Abdurrahmân el-Vekil ikinci cevâbın makbûl olmadığını söylüyor ve İbrâhim Peygamberin dininde, Allah'tan başkası adına boğazlanan şeyin harâm olmadığı zannının değersiz bir söz olduğunu bildiriyor. (12).

M.J. Kister, «Süheylî'nin delilleri âlimler tarafından ittifâkla kabûl edilmemiştir. «İbrâhim'in şeri'âtı (Şer'u İbrâhim) putlara kurban edilmiş olan hayvanların etini değil de, kendi kendine ölmüş hayvanların (meyte) etinin yenilmesini yasaklamıştır» şeklindeki görüş, «İbrâhim put-

(11) es-Süheylî, er-Ravdu'l-Unuf, Kahire 1967-1387, II, 359,363. Beldah'ın Mağrib yönünde Mekke'den önce bir vâdi veya Ten'im yolunda bir yer olduğu zikredilmektedir. Bkz. el-'Aynî, XVI, 286, XXI, 114.

(12) es-Süheylî, er-Ravdu'l-Unuf, II, 361, I nolu açıklama.

lara düşman bir kimseydi ve İbrâhim'in şeri'âtı da, Allah'tan başkasına kurban edilmiş hayvanın etini yemeyi yasaklamıştır» diye delil getiren bazı bilginler tarafından çürütülmüştür.» demektedir (13). Kister bu ma'lumâtı el-Kastallânî'den nakletmiştir. (14) el-Kastallânî (v. 923-517), «İbrâhim'in dininde meytenin harâm olup, Allah'tan başkası adına kesilenlerin etinin harâm olmadığına dair» görüşün zayıf olarak kabul edildiğini bildiriyor. (15).

Putlara kurban edilen şeylerin yenilmesini hem Yahudilik, hem de Hıristiyanlık yasaklamıştır. Yûsuf el-Kardâvî, bu konuda:

«Fakat onlar, Tevrât'ı tenkit ederek, İncil'in neshetmediği ve Tevrât'ta kendilerine harâm kılınan şeyleri helâllaştırmışlar, yiyecek ve içeceklerin hükmü hususunda papazları Pavlos'a tâbi olmuşlardır. Bunun dışında, bir put için kesildiği kesin olarak bilinen hayvanları yemezler» demektedir. (16)

Pavlos ise, putlara kurban edilen şeyleri yemeyi tavsiye etmiyor: «İmdi putlara kurban edilen şeylerin yenmesine gelince, biliriz ki put dünyada bir şey değildir, ve birden başka Allah yoktur... Fakat bütün insanlarda bu bilgi yoktur. Lakin bazıları şimdiye kadar alışkanlıkla, puta kurban edilmiş bir şey diye yiyorlar ve onların vicdânı zayıf olduğu için lekeleniyor. Fakat yiyecek bizi Allah'a makbûl kılmaz, yemezsek eksikliğimiz olmaz, yersek de fazlalığımız olmaz. Fakat dikkat edin ki, bu selâhiyetiniz bir suretle zayıflara tökez olmasın. Çünkü bir kimse, bilgi sâhibi olan seni puthânede sofraya oturmuş görürse, putlara, kurban edilmiş olan şeyleri yemek için, eğer kendisi zayıf ise, vicdânı cesaret almaz mı?» (17).

el-Buhârî'deki bu rivâyetle, diğer kaynaklardaki benzeri rivâyetler müsteşrikler tarafından hatâli değerlendirilmektedir. Hadisçileri hadis uydurmakla, hadisleri tahrîf etmekle suçlayan müsteşrikleri bu rivâyetler bizzat tekzib etmektedir. Eğer hadisçiler hadis uydursalar, hadisleri tahrîf etseler veya sadece işlerine gelen rivâyetleri kaydetsélérdi, Hz. Peygamber'in ve İslâm'n aleyhine vesile arayan müsteşrikler, bu gün ellerindeki malzemeyi bulamazlardı.

(13) M.J. Kister, *Studies in Jâhiliyya and early Islam*, s. 272.

(14) el-Kastallânî, *İrşâdu's-Sâri*, VII, 427.

(15) el-Kastallânî, *A.g.e.*, VII, 427, VIII, 265.

(16) Yûsuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Harâm*, Ter: R. Nazlı, İstanbul, s. 48.

(17) *Kitâb-ı Mukaddes*, İstanbul 1949, Korintoslulara I. Mektup, VIII, 4,7,8,9,10.

Bu tür, İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in 'İsmetinin aleyhine görünen ve müsteğrikler tarafından aleyhte delil olarak kullanılan bu rivâyetler hadîsçilerin doğruluğuna, dürüstlüğüne, aldıkları hadîsleri olduğu gibi naklettiklerine, herhangi bir tasarrufta bulunmadıklarına şehâdet etmektedir. Maxime Rodinson, bu rivâyetleri vesile ederek bu konuda şunları söylüyor:

«Müslüman rivâyetleri Muhammed'in, doğduğu şehirdeki pâyen dinlerle hiçbir ilişkisi bulunmadığını iddia eder. Bu hiç de doğru olmasa gerktir, ve Peygamber'in daha sonraki hayatında rastladığımız net işâretler, herkes gibi O'nun da babalarının dinine bağlı bulunduğunu göstermektedir. Bir başka yerde, tanrıça Uzzâ'ya bir koyun kurban ettiği rivâyet edilir. Gene bir başka rivâyete göre Muhammed, ilâhlara kurban edilmiş bir hayvanın etinden, monoteizm mensubu bir hıristiyana vermek isteyince adam tarafından terslenmiştir. Nihâyet bir sonuncu rivâyet de, Muhammed'in peygamberliğinden önce Mekke'de özel âyinler düzenleyen bir târikata, humslara mensup olduğunu bizzat söylediğini bildirmektedir.» (18).

Emile Dermenghem de aynı doğrultuda şunları ileri sürüyor: «Muhammed, bir gün O'na (Zeyd b. 'Amr'a), Mekke civârında rastgelmiş ve O'nu yemeğe dâvet etmişti. Fakat sofraya konan et, putlar için kesilen hayvanların eti olduğundan Zeyd yemek yememişti. «Ben ancak Allâh adını anarak kesilen hayvanların etini yerim» diyordu. Kureysliler'in dini neyse, o zamana kadar, Muhammed'in dini de, o olmak icâbederdi. İhtiyar şâ'irin bu hâli Muhammed'e çok tesir etti. Sonradan Zeyd'in bazı dostları ve talebeleriyle ahbâb olması O'nun şüphelerini büsbütün artırdı.» (19).

Maurice Gaudefroy-Demombynes de, İbn Kelbî'nin rivâyetini kaydederek şöyle demektedir: «Muhammed'in peygamberlik misyonunu ve keşiflerini hazırlayan derin düşünceleri, dini hayâtının dış cephesini hiç bir şekilde değiştirmemişti. O zamana kadar geleneksel kültür, Kâbe'ye olan hürmeti, 'umre ve hac merasimleri... derin bir huşûyla pratik hale getirmişti. Misyonun farklı olması nedeniyle üstesinden gelemiyordu. Ki-

(18) Maxime Rodinson, Hz. Muhammed, İstanbul 1968, Tercüme: Atilla Tokatlı, s. 59, 60.

(19) Emile Dermenghem, Muhammedin Hayatı, Tercüme: Reşat Nûri, İstanbul 1930, s. 83-84.

şilerin inancında kültür saygınlığı kadar hiç bir şey sağlam temelli değildir. İbnü'l-Kelbî, bize Muhammed'in 'Uzzâ'ya kurban adadığını bildiriyor.» (20). el-Buhârî'nin Sahih'inin ayrı iki kitâbında yer alan ve müsteşriklere istismar fırsatı tanıyan bu iki rivâyet, daha önce de kaydedildiği gibi Meğâzî sâhibi Musâ b. 'Ukbe'den gelmektedir. (21).

Buhârî'nin Sâhîh'inin Kitâbu'z-Zebâih'inde bulunan ve

(فَتَدِمَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ)

lafzı ile hadisi rivâyet ederek, Peygam-

berin SAV., Zeyd b. 'Amr'a sofrâ takdim ettiğini nakleden râviler 'Abdu'l-'azîz b. el-Muhtâr el-Ensârî, Ebu İshâk ed-Debbâğ el-Basrî ile, yine O'ndan nakleden Mu'allâ b. Esed Ebu'l-Heyssem el-Ammî el-Basrî (v. 218) dir. Hadisi Musâ b. 'Ukbe'den (v. 141) alan 'Abdu'l-'Azîz b. el-Muhtâr'ı İbn Hibbân sika râviler arasında zikretmiş ve O'nun rivâyetinde hatâ yaptığını söylemiştir. (22). İbn Ebî Hayseme, Yahya b. Ma'in'in «'Abdül'azîz hadis ilminde bir değer taşımaz» dediğini nakletmiştir. (23). Nesâî ve Ebû Zür'a «Onda beis yoktur» demişlerdir. (24). Ebu Hâtim ise, «Hadisi elverişlidir, sikadır» demektedir. (25).

el-'Acelî, İbnu'l-Berkî, ed-Dârekutnî kendisini sika olarak kabul etmişlerdir. (26).

Buraya kadar nakledilenlerden, 'Abdu'l-'azîz'in rivâyetinde hatâ yaptığı, hıfz ve zaptının kuvvetli olmadığı, bu sebeble bâzı hadis imâmlarının tenkîdine uğradığı, sika olmakla berâber rivâyet şartları yönünden vasat bir râvî olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî'nin Sahih'inde, Kitâbu'z-Zebâih'teki rivâyetin ikinci râvisi olan Mu'allâ b. Esed (v. 218) hakkında ise el-'Acelî, «Şeyhtir, Basrah'dır, sikadır, kendisi mu'allim ve hadiste güvenilir bir kimseydi» demektedir. (27).

Ebu Hâtim ise «sikadır, ben, O'nun bir hadisten başka, hatâsına

(20) Maurice Gaudefroy-Demombynes, Mahomet, Paris 1969, s. 68.

(21) ez-Zehabî, Mizânü'l-İtidâl, 1963-1382, IV, 214; İ.Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, Beyrut, X, 360-362.

(22) İ. Hacer, Tehzîb, VI, 355-356, No: 678.

(23) İ. Hacer a.g.e., VI, 356; ez-Zehabî, Mizânü'l-İtidâl, II, 634.

(24) İ. Hacer, a.g.e., VI, 355-356; İbn Ebî Hâtim, K. Cerh ve't-Ta'dîl, Haydarâbâd-Dekkân 1953-1372, V, 394, No: 1829.

(25) İ. Hacer, Tehzîb, VI, 355-356.

(26) A.g.e., VI, 355-356.

(27) A.g.e., X, 236, No: 432.

muttali' olmadım» demektedir. (28). Bunlardan anlaşıldığına göre, hadisin ikinci râvisi Mu'allâ b. Esed de zapt yönünden kusurlu, hâfızası fazla kuvvetli olmayan, sika ve güvenilir olmakla beraber hucetlik mertebesinde olmayan bir kişidir.

Bizce, bütün bu sebeplerden dolayı, Musâ b. 'Ukbe gibi, tek bir kaynaktan gelen ve tek bir hâdiseyi anlatan bu rivâyetler eksiktir.

Râviler, olayın bir bölümünü anlatmışlar. Peygamberimiz'in Zeyd b. 'Amr'a sofrâ takdim ettiğini rivâyet etmişler, ancak olayın daha öncekini, Kureyşliler'in Peygamberimiz'e sofrâ takdim etmelerini O'nun, bundan yemeyerek, Zeyd b. 'Amr'a ikrâm ettiğini rivâyet etmemişlerdir. Bu duruma el-Buhârî'nin Kitâbu Menâkıbı'l-Ensâr'daki diğer hadisi şahitlik etmektedir. Bu durumda hadisin, olayın bir kısmını nakletmesi müsteşriklere mâ'lûm mütâlâaları için imkân vermiştir. el-Buhârî'nin Kitâbu Menâkıbı'l-Ensâr'daki diğer rivâyeti olayı aydınlatmakta ve hadiseye bütünlük kazandırmaktadır. Bu iki rivâyet bir arada mütâlâa edildiğinde, mesele vuzûha kavuşmaktadır.

Olayı daha net olarak aydınlatan diğer rivâyetin râvileri, daha zayıf kabul edilmiştir. İbn Battâl, İbn Münîr gibi, olayı te'lîf için, iki hadisi bir arada mütâlâa eden âlimler de, «bu kanaâte nasıl vardılar» diye tenkit edilmiştir. (29).

Muhtemelen, iki hadisi te'lîf eden âlimlere bunu düşündürten, el-Buhârî'nin K. Menâkıbı'l-Ensâr'ındaki diğer rivâyetidir. Bu rivâyette açıkça, (فَتَّحَتْ إِلَى النَّبِيِّ حِلْمَ سَفْرَةٍ) denilmektedir. Böyle düşünülmesini gerektiren diğer sebep de, her iki rivâyetin de Musâ b. 'Ukbe'den nakledilmesi olabilir. el-Buhârî'nin K. Menâkıbı'l-Ensâr'daki ikinci rivâyetinin, hadisi Musâ b. 'Ukbe'den alan ilk râvisi Fudayl b. Süleymân en-Nemirî el-Basrî, Ebû Süleymân'dır (v. 183).

Fudayl b. Süleymân hakkında, Yahyâ b. Mâ'in, «sika değildir» demektedir. (30). Ebu Hâtîm ise, «Kavî değildir, ancak hadisi (i'tibâr için)

(28) İ. Hacer, a.g.e., X, 236, No: 432; ez-Zehabî, Tezkiretü'l-Huffâz, 1376 h, II, 462, No: 473.

(29) İ. Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, 543; el-'Aynî, 'Umdetu'l-Kâri, XXI, 114; el-Kastallânî, İrsâdu's-Sârî, VII, 427.

(30) er-Râzî, K. el-Cerh ve't-Ta'dîl, VII, 72, 73; ez-Zehabî, Mizânu'l-İ'tidâl, III, 361, No: 6767; İ. Hacer, Tehzîb, VIII, 292, No: 534.

yazılır» demiştir. (31). Ebû Zür'a «Hadisi gevşektir, O'ndan 'Ali b. el-Medî-nî rivâyet etmiştir, ki O, müteşeddîdlerden idi» demektedir. (32). el-Acurî, Ebu Dâvud'dan «Abdurrahmân O'ndan rivâyet etmezdi» diye nakletmektedir. (33). en-Nesâî de, «Kâvî değildir» demektir. (34). İbnu Hıbbân ise, sikalar arasında zikretmektedir (35).

Sâlih b. Muhammed «münkeru'l-hadis olduğunu, Musâ b. 'Ukbe'den münker haberler naklettiğini söylemiştir. (36) es-Sâcî, Yahyâ b. Ma'în'den «O bir şey değildir hâdisi yazılmaz» diye bir rivâyette bulunmaktadır. (37). Yine es-Sâcî «O sadûktur, fakat münker rivâyetleri vardır» demektedir. (38). İbnu'l-Kânî «zayıftır» demektedir (39). İbn 'Adiy de, Fudayl'dan hadisler nakletmiştir, ancak bunlarda garâbet vardır, fakat İbn 'Adiy bu hususta bir görüş beyân etmemiştir. (40).

Görülebileceği üzere, Fudayl b. Süleymân, hıfzı sağlam olmamakla, münker hadisler rivâyet etmekle, hadisinin yazılmaya değmez olması hususlarıyla tenkit edilmiştir.

Hadisimizin ikinci râvisi Muhammed b. Ebi Bekr b. 'Ali b. 'Atâ b. Mikdam el-Mikdamî Ebû 'Abdillah es-Sekafî el-Basrî (v. 234.) dir.

Yahyâ b. Ma'în ve Ebu Zür'a, Muhammed b. Ebi Bekr'in sika râvilerden olduğunu söylemişlerdir. (41)

Ebû Hâtim, «Sâlihu'l-Hadistir, doğru söyleyen bir kimsedir» demiştir. (42). ez-Zehebî de, «Güvenilir bir hâfız» olduğunu kaydetmiştir. (43).

el-Buhârî'deki diğer rivâyetin daha güvenilir kabul edilmesinin se-

(31) ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, III, 361; İ. Hacer, Tehzîb, VIII, 292.

(32) en-Râzî, K. el-Cerh ve't-Ta'dil, VII, 72, 73; ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, III, 361; İ. Hacer, Tehzîb, VII, 292.

(33) İ. Hacer, Tehzîb, VII, 292.

(34) A.g.e., VIII, 292.

(35) A.g.e., VIII, 292.

(36) A.g.e., VIII, 292.

(37) A.g.e., VIII, 292.

(38) A.g.e., VIII, 292.

(39) A.g.e., VIII, 292.

(40) ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, III, 361; İ. Hacer, Tehzîb, VIII, 292.

(41) er-Râzî, K. Cerh ve't-Ta'dil, VII, 213, No: 1178; ez-Zehebî, Tezkiretü'l-Huffâz, II, 467-468, No: 479; İ. Hacer, Tehzîb, IX, 79. No: 98.

(42) İ. Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IX, 79.

(43) ez-Zehebî, Tezkiretü'l-Huffâz, II, 467-468.

bebinin, yukarda durumunu kaydettiğimiz Fudayl b. Süleyman'dan olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivâyette de, mezkûr olay eksik nakledilmiştir. Daha önce kaydettiğimiz birinci rivâyette «Peygamberimiz'e sofrta takdim edildiği» (فقدّم إلى النبي صلعم سفرة) zikredilmemişken, bu rivâyette de,

«Peygamberimizin kendisine takdim edilen bu sofradan yemeyerek Zeyd b. 'Amr'a verdiği (فقدّم إليه رسول الله سفرة) kaydedilmemiştir.

Sonuç itibâriyle her iki rivâyet bir araya getirildiğinde, konu bütünlük kazanmaktadır. Buna göre mezkûr olay şu şekilde cereyân etmiştir:

«Peygamberimize peygamberlik gelmeden önce Kureyşliler, Beldah'ta içinde et bulunan bir sofrta ikrâm etmişler, Peygamberimiz de, putlar adına kesilen şeyleri yemediğinden, sofrayı o sırada yanlarına gelmiş bulunan Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl'e ikrâm etmiş, Zeyd de, orada bulunanlara hitâben «Ben sizin dikili taşlarınıza kestiğiniz şeyleri yemem» demiştir.»

Nitekim, yukarda, Peygamberimiz'e «içinde putlar adına kesilmiş et bulunan sofrayı» ikrâm ettiklerini kaydettiğimiz Kureyşliler, M.J. Kister'in de kaydettiği gibi, Ramazan ayı gelince, Hirâ dağına tahannüs yapmaya çıkarlardı. (44). İlk tahannüs yapanın 'Abdülmuttalib olduğu kaydedilmektedir. Kureyşliler, Ramazân gelince Hira'ya gider, ayın sonuna kadar oradan ayrılmaz, kendilerini ziyârete gelenleri ve fakirleri doyururlardı. Peygamberimiz de, bu şekilde tahannüs yapardı. (45). Kureyşliler, Ramazan ayı sona erince Hirâ'dan aşağı inerler ve Kâ'be'yi bir hafta tavâf etmeden evlerine girmezlerdi. Peygamberimiz de, tahannüsten sonra Kâ'be'yi tavaf ederdi. (46).

Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi sofrayı takdim edenlerin Peygamber'in yanına gelmiş olan ve tahannüs yapmak için Mekke'den çıkmış bulunan Kureyşliler olması ve Zeyd b. 'Amr'ın mezkûr sözü onlara sarfetmiş bulunması bizce tarihî gerçeklere daha uygundur.

Tahannüsle ilgili bilgileri, mezkûr rivâyetlerle birlikte mütâla ettiğimizde, hâdisenin Ramazân ayında cereyân ettiğini ve Peygamberimize sofrayı getiren Kureyşliler'in de, o sırada tahannüs gâyesiyle orada bulunmuş olabileceklerini, fakir ve misâfirlere sofrta ikrâm edip, yemek yedirme âdetleri gereğince de mezkûr sofrayı getirmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Rivâyetlerde ay veya gün gibi, zaman kaydı olmadığı

(44) M.J. Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, Al-Tahannüt, V, 232-233.

(45) Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, Ensâbu'l-Eşraf, Tahkik: M. Hamidullah, Mısır 1959, I, 84, 105.

(46) el-Belâzürî, A.g.e., I, 63.

mâlumdur. Tahannüs için, Mekke dışında Hira'da bulunan Kureysliler'e mensup bu kimselerle, Peygamber SAV. ve Zeyd b. 'Amr, belki Mekke'ye dönerken veya başka bir sebep dolayısıyla Beldah mevkiine geldiklerinde, karşılaşmış olabilirler. Nitekim, Peygamberimiz'in zaman zaman yiyecek ihtiyâcını temin için, evine gelip tekrar Hırâ'ya döndüğü kaydedilmektedir. Bu durum, tabii ki Kureysliler için de söz konusudur. Bildirildiğine göre, Zeyd b. 'Amr da tahannüs yapan kimselerdendi. (47). Bu durumda, olayı tam olarak zaptedemeyen râvîlerin, Peygamberle, Zeyd b. 'Amr'ın karşılaştığı yeri de karıştırmaları, yerini kesin olarak hatırlayamamaları mümkündür.

Bu konuda diğer bir rivâyet, Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin (v. 204-819) Müsned'inde bulunmaktadır. Ebû Dâvud et-Tayâlisî, el-Mes'ûdî, Nufeyl b. Hâşim (b. Sa'id b. Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl el-'Adevî), Hâşim b. Sa'id b. Zeyd, Sa'id b. Zeyd vâsıtasıyla şöyle nakletmektedir:

(قال : أتى زيد بن عمرو بن نفيل على رسول الله صلعم و معه زيد بن حارثة وكلاهما يأكلان من سفرته لهما فدعاه لطمأتهما فقال زيد بن عمرو للنبي صلعم يا ابن أخي انا لاناكل مما ذبح على النصب)

«Zeyd b. 'Amr, yanında Zeyd b. Hârise bulunan Peygamber'in SAV. yanına geldi. O sırada, Peygamber ve Zeyd b. Hârise kendi sofralarından yemek yiyorlardı. Zeyd b. 'Amr'ı da yemeklerine dâvet ettiler. Zeyd b. 'Amr da «Ey kardeşimin oğlu!, biz, dikili taşlar üzerine boğazlanan şeyden yemeyiz» dedi. (48).

Bu rivâyeti İbn Kesîr (v. 774-1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye'de aynı senedle nakletmiştir. (49). Bu rivâyetin kaynağı et-Tayâlisî'nin rivâyetidir. Rivâyet az bir lafız farklılığıyla, Ahmed b. Hanbel'in (v. 241-855) Müsned'inde yer almıştır. Burada, el-Mes'ûdî'den sonra senedde Yezîd ve Ahmed b. Hanbel yer almaktadır. Buradaki lafız

(فدعوه الى سفرته لهما فقال : يا ابن أخي انا لا آكل مما ذبح على النصب . قال : فما روى النبي صلعم بعد ذلك أكل شيئاً مما ذبح على النصب)

(47) el-Buhâri, Bed'u'l-Vahy, I; M. Hamîdullah, İslâm Peygamberi, İstanbul 1980-1400, I-II, Tercüme: Sâlih Tuğ, I, 78, açıklama 161, (el-Belâzürî, Ensâb, II, 658, İstanbul el yazmasından naklen); M.J. Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, al-tahannuth, V, 230.

(48) et-Tayâlisî, Müsned, Haydarâbâd-Dekkân 1321, s. 32, No: 234.

şeklindedir. (50). Râvî, Nufeyl b. Hâşim, burada Nufeyl b. Hişâm şeklinde kaydedilmiştir.

İbn 'Abd'il-Berr ise (v. 463-1071, el-İstiâb'da, Kâsım b. Muhammed Hâlîd b. Sa'd, Ahmed b. 'Ömer, Muhammed b. Sahr, 'Ubeydullah b. Recâ, Mesûd, Nufeyl b. Hişâm, Hişâm b. Sa'îd, Sa'îd b. Zeyd tarikiyle rivâyet etmiş ve Zeyd b. 'Amr'ın, Hak dîni aramaya gitmesini anlattıktan sonra, şöyle kaydetmiştir:

ومر بالنبي صلعم وأبوسفيان بن الحارث ياكلان من سفرة لهما فدعواهما الى الخداء فقال : يا ابن أخي اني لا آكل ما ذبح على النصب فقال : فما ربي النبي من يومه ذلك ياكل ما ذبح على النصب حتى يموت صلعم .

«(Zeyd b. 'Amr), yanındaki Ebu Süfyân b. el-Hâris ile birlikte bir sofradan yemek yemekte olan Nebî SAV.'e uğradı. İkisi, Zeyd'i yemeğe çağırdılar. Zeyd b. 'Amr bunun üzerine, «Ey kardeşimin oğlu, ben dikili taşlara kesilen şeyi yemem» dedi. (Râvî), «Peygamber SAV. bu gününden sonra, peygamber olarak gönderilinceye kadar dikili taşlar üzerine kesilen şeylerden yerken görülmedi» dedi. (51).

Farklı olarak, İbn 'Abdi'l-Berr'deki rivâyette, Peygamberin yanında Ebu Süfyân b. el-Hâris'in bulunduğu zikredilmektedir. Bu rivâyetleri şöyle bir şema halinde gösterebiliriz:

(49) İbn Kesîr, el-Bidâye, II, 260.

(50) Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut (tarihsiz), I, 189-190.

(51) İbn 'Abdi'l-Berr, el-İsti'âb, Kâhire 1960, II, 616-617.

Sa'id b. Zeyd

Hişâm (veya Hâşim) b. Sa'id

Nufeyl b. Hişâm (Hâşim) b. Sa'id

el-Mes'ûdî (v. 160).

I	I	I	
Ebu Dâvud et-Tâyâlisi	Yûnus	'Ubeydullah b. Recâ	Yezîd
(V. 204)	I	I	I
I	Ahmed	Muhammed b. Sahr	Ahmed b.
	I		Hanbel
İbn Kesîr		I	(v. 241).
(v. 774)	İbn İshâk	Ahmed b. Ömer	I
	(v. 151).		'Abdullah
		I	b. Hanbel
		Hâlid b. Sa'd	
		I	
		Kâsım b. Muhammed	
		I	
		İbn 'Abdi'l-Berr	
		(v. 463).	

Aynı rivâyeti el-Mes'ûdî'den İbn İshâk da nakletmiştir (52).

Şemadan da anlaşılacağı gibi, yukarda kaydedilen bu rivâyetlerin kaynağı el-Mes'ûdî'dir. Bu rivâyetleri nakleden hadisçilerin hepsi, bunları el-Mes'ûdî'den almışlardır. el-Mes'ûdî, 'Abdurrahmân b. 'Abdillah b. 'Utbe b. 'Abdillah b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Mes'ûdî el-Kûfidir. (v: 160):

el-Mes'ûdî, Ebû Dâvud et-Tayâlisi'nin şeyhlerindendir. Hadis imam-ları, Mes'ûdî'nin sika olduğunu, ancak ömrünün sonlarında hâfızasının za-yıfladığını, ihtilât ettiğini söylemektedirler. Mes'ûdî'nin ihtilâtının Bağ-dâd'da meydana geldiğini, daha önce Basra ve Kûfe'de kendisinden hadis işitenlerin rivâyetlerinin iyi olduğunu kaydetmişlerdir. (53). Ya'kub b. Şeybe, Yahyâ'dan el-Mes'ûdî'nin sikâ olduğunu, ancak, 'Âsım, A'meş ve

(52) İbn İshâk, es-Siretü'n-Nebeviyye, Tahkîk: M. Hamidullah, Konya 1981, s. 98, paragraf No: 134.

(53) ez-Zehabî, Tezkiretü'l-Huffâz, I, 197; İ. Hacer, T. Tehzîb, VI, 210.

küçüklerden «es-Sıgâr» yaptığı rivâyetlerde yanlışlıklar ve hatâlar yaptığını, el-Kâsım, Ma'n ve büyük şeyhlerinden yaptığı rivâyetlerinin sahîh kabul edildiğini söylüyor. İbn Ma'in el-Mes'ûdî'nin, 'Abdülmelik ve el-A'meş'den rivâyet ettiği hadislerin maktûb olduğunu, Ebû Husayn ve 'Âsım'dan yaptığı rivâyetlerinin de kıymeti olmadığını bildiriyor. 'Ali b. el-Medîni de, babasından Mes'ûdî'nin sikâ olduğunu, ancak, 'Âsım'dan, Seleme'den yaptığı rivâyetlerinde hatâ yaptığını kaydediyor. İbn Numeyr ise sikâ olduğunu ömrünün sonuna doğru ihtilât ettiğini, kendisinden, İbn Mehdî ve Yezid b. Hârun'un muhtelit hadisler işittiğini kaydediyor. Yezid b. Hârun (v. 260), Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivâyetin râvisidir.

Muâz b Muâz, «54 senesinde el-Mes'ûdî'yi gördüm, hâfızası bozulduğu için kitâb mütâlâa ediyordu» demiştir. İbn Sâd, «sikâdır, hadis rivâyeti çoktur, ancak, ömrünün sonuna doğru ihtilât etmiştir, Müttekaddimînin O'ndan rivâyeti sahihtir» demiştir. İbn Ebî Hâtim babasından, Mes'ûdî'nin hıfzının, ölümünden bir veya iki sene önce bozulduğunu nakletmiştir. (54) İbnu 'Ammâr, «İhtilât etmeden önce güvenilir idi, kim ki, O'ndan Bağdat'ta işitmişse, semâî zayıftır» demiştir. İbn Hibbân ise «Hadislerinde ihtilât etmiştir, onları temyiz edemezdi, bu sebeple terkedilmeyi hak etmiştir» demektedir. (55). el-Mes'ûdî, Bağdad'da ölmüştür. (56) ez-Zehebi de, hıfzının kötü olduğunu kaydetmiştir. (57).

Yine imâmlardan bazıları, O'ndan rivâyeti kerih görmüşlerdir (58).

Ebu'l-Hasen b. el-Kattân, «Mes'ûdî, ihtilât etmişti, o derece ki, akıl erdiremiyordu. Bu sebeple hadisi zayıf kabûl edildi. Çoğu kere, ihtilât etmesinden önce rivâyet ettiğini, ihtilâtından sonra rivâyet ettiği şeyden ayırd edemiyordu.» demiştir (59).

el-Fellâs'ın, Ebu Kuteybe'den naklettiği şu sözler çok mühimdir: «el-Mes'ûdî'yi 153 yılında gördüm ve O'ndan sahîh hadis yazdım. Ve yine O'nu, 157 senesinde, kulağına karınca girerken gördüm, bu sırada Ebû Dâ-

(54) İbn Sâd, et-Tabakât, VI, 366; ez-Zehebi, Mizân, II, 575; Tezkire, I, 197; İ. Hacer, Tehzibü't-Tehzib, VI, 211.

(55) İbn Sâd, et-Tabakât, VI, 366; ez-Zehebi, Mizân, II, 575; İ. Hacer, Tehzibü't-Tehzib, VI 212.

(56) İbn Sâd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, VII, 366.

(57) ez-Zehebi, Mizânü'l-İ'tidâl, II, 575, No: 4907.

(58) Age., II, 574.

(59) ez-Zehebi, Mizânu'l-İ'tidâl, II, 574.

vud et-Tayâlisî O'ndan hadis yazıyordu. Ebû Dâvud'a «Ben sağ olduğum halde, sen, hâlâ Mes'ûdî'den rivâyet etmeyi arzu mu ediyorsun?» dedim.» (60).

Ebû Kuteybe'nin bu sözünden, Tayâlisî'nin el-Mes'ûdî'den rivâyetlerini, el-Mes'ûdî ihtilât ettikten ve en azından kulağına karınca girecek ve buna engel olamayacak kadar düşkünleştikten sonra yazdığı anlaşılıyor. el-Mes'ûdî, Bağdâd'da öldüğüne ve hadis âlimleri de, el-Mes'ûdî'nin Bağdâd'da ihtilât ettiğini bildirdiklerine göre, et-Tayâlisî'nin rivâyeti de ihtilâtından sonradır.

Muâz b. Muâz, 154 yılında Mes'ûdî'yi ihtilât etmiş olarak gördüğünü bildirmişti. Ebu Kuteybe de, 157 yılında Ebu Dâvud et-Tayâlisî'nin O'ndan hadis yazdığını haber veriyor.

Bütün bu bilgilerin ışığında, el-Mes'ûdî'den gelen ve et-Tayâlisî'nin Müsned'inde, İbn Kesir'in el-Bidâyesinde, İbn 'Abdî'l-Berrin el-İstiâb'ında yer alan bu rivâyetleri güvenilir kabul etmeye imkân yoktur. Ebu Kuteybe'nin, ihtilât ettiği halde el-Mes'ûdî'den hadis yazdığını ifâde eden sözünden başka, diğer hadis âlimleri de et-Tayâlisî'nin hatâ yaptığını bildirmişlerdir. Ebu Mes'ûd er-Râzî, «Ahmed'e O'ndan sordum, sikadır, sadûktur» dedi, «O, hatâ yapıyor,» dedim, Bunun üzerine «O'nun hakkında muhtemeldir» dedi» demektedir. (61) et-Tayâlisî hakkında diğer hadis âlimleri de, şunları söylemişlerdir:

İbrâhim el-Cevherî, «Ebû Dâvud bin hadiste hatâ yapmıştır» diyor. (62). İbn Sâd ise, «Ebu Dâvud sikadır, hadisi çoktur, bazan hatâ yapardı» demektedir. (63). 'Abdurrahmân babasından, «Ebû Dâvud muhadistir, sadûktur, hatâsı çok bir kimsedir» diye nakletmektedir. (64). ez-Zehbî ise, «Ebû Dâvud'un tedlîs yaptığını» ileri sürmüştür. (65). Yûnus b. Habîb «Ebû Dâvud bize geldi ve hıfzından yüz bin hadis yazdırdı, yetmiş yerde yanlış. Basra'ya döndüğü zaman bize «Ben yetmiş yerde hatâ yaptım, onları düzeltin» diye yazdı» demektedir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'

(60) A.g.e., II, 575.

(61) İ. Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IV, 183.

(62) A.g.e., IV, 184.

(63) A.g.e., IV, 185.

(64) A.g.e., IV, 185.

(65) A.g.e., IV, 185.

(66) A.g.e., IV, 186.

'inde, rivâyeti el-Mes'ûdî'den nakleden Yezid b. Hârûn (v. 260)'un el-Mes'ûdî'den muhtelit hadisler aldığını daha önce kaydetmiştik. (67).

Züheyr b. Harb «Yezîd gözlerini kaybettiği zaman, bazan bir hadis sorulduğunda, onu bilemezdi, bu sebeble câriyesine emreder, O da, O'na kitâbından ezberletirdi, kendisi bu sebeble tenkit edilmiştir» demektedir. Yahyâ b. Ma'in de, «Yezîd ashâbu'l-Hadisten değildir. Çünkü O, temyiz edemez, rivâyet edilen kimseleri ayırd edemezdi» diye bildirmektedir. (68). Kendisi, Ahmed b. Hanbel'in şeyhlerinden idi. (69).

Elimizdeki rivâyetin bütün tarîkleri, el-Mes'ûdî'den geçtiği için, daha sonraki rivâyetleri artık incelemeye gerek duymuyoruz.

Rivâyetlerdeki ihtilât, İbn 'Abdi'l-Berr'in rivâyetinde, Peygamber'in SAV. yanında, Ebu Süfyân b. el-Hâris'in bulunduğu zikredilirken, et-Teyâlîsî ve diğer kaynaklarda, Peygamber'in SAV. yanında Zeyd. Hârise'nin bulunduğu kaydedilmesinden de anlaşılmaktadır. (70). Bunun sebebi, râvîlerin olayı tam olarak hâfızalarında tutamamaları, mâhiyet ve meydana geliş şeklini, kimin kime ne söylediğini, ve orada hazır bulunanların kimler olduğunu karıştırmalarıdır. Bize göre, aslında olay tektir. Bu da, el-Buhârî'nin Sahih'inde iki rivâyetle, bize aktardığı hâdisedir. Peygamberimiz'e getirilip, yemesi için önüne konulan sofraya, o sırada yanlarına gelen Zeyd b. 'Amr da dâvet edilmiş, O da, orada bulunanlara el-Buhârî'de kaydedilen sözü söylemiştir. Bu olay, insanların hâfızalarında dolaşa dolaşa, çeşitli şekillere bürünmüştür. Ayrıca, İbn 'Abdi'l-Berr'in ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyetindeki

(فما روى النبي صلعم من يومه ذلك يأكل ما زبح على النصب حتى بعث)

sözünü biraz daha mübâlâğa ile karşılamanın uygun olacağı kanââtindeyiz. Çünkü bu rivâyetlerin el-Mes'ûdî'den önceki râvîleri, Nufeyl, Hişâm ve Sa'id b. Zeyd, Zeyd b. 'Amr'n oğlu ve torunlarıdır. İnsanın yaratılışında, kendi sülâlesinden gelen bir yakınının sâhib bulunduğu fazilet ve özellikleri abartmak, olduğundan fazla göstermek duygusu vardır. Eğer bu yakın akraba bir âlim ise, çok büyük bir âlimdir, bir velî ise, en bü-

(67) A.g.e., VI, 211.

(68) İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, XI, 368.

(69) A.g.e., XI, 366.

(70) İbn Hanbel, Müsned, I, 189-190; et-Teyâlîsî, Müsned, 32; İbn Kesir, el-Bidâye, II, 260; İbn 'Abdi'l-Berr, el-İsti'âb, II, 616-617.

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI,

yük velilerden birisidir. Bunları olduğu şekilde kabul etmek, gerçek değerleri ile ortaya koymak oldukça gayret isteyen bir iştir. Zeyd b. 'Amr'ın yakınları da, bana benzer bir hisse kapılmış ve dedeleri Zeyd b. 'Amr'ı medhetmek, çevrelerine karşı O'nunla iftihâr etmek için biraz mübâlâğa etmiş ve farkında olmadan Zeyd b. 'Amr'a Hz. Peygamber'den üstün faziletler isnâd etmeye kalkışmış olabilirler. Çünkü bu söze göre, «Hz. Peygamber. SAV., Zeyd b. 'Amr'ın kendisini ikâzından sonra, kendisine Peygamberlik gelinceye kadar bir daha dikili taşlara kesilen şeyleri yerken görülmemiştir». Bu ise, Zeyd b. 'Amr'a bir üstünlük, O'nun yakınlarına iftihâr vesilesi olan bir durumdur. Hz. Peygamber'in daha önceleri dikili taşlara kesilenleri yediğine dair, güvenilir hangi deliller vardır ki, «Bir daha dikili taşlara kesilenleri yerken görülmedi; «sözünü doğru kabul edebilelim?»

Yukarda arzetmeye çalıştığımız görüşümüzü, 'Arapların ataları ile övünme (الفخر بالآباء) alışkanlıkları da te'vid eder. 'Arapların tabiâtında bu özellik çok belirgin olduğu için, İslâm babalarla övünmeyi yasaklamak lüzûmunu hissetmiştir.

Sonuç olarak, bu rivâyetleri sahîh kabul edemiyoruz.

Bu konuda diğer bir rivâyetin er-Rebî b. el-Habîb'in Müsned'in de Ebu 'Ubeyde'ye isnâd edilerek kaydedildiği bildirilmektedir.

M.J. Kister, bu konuda şunları söylüyor:

«Zeyd b. Amr'ın sorusu burada tamamen açıktır: (Ey Kardeşimin oğlu daha önce bunları putlarınız adına kestiniz mi?)»

(يا ابن أخي أنتم تذبحون على أصنامكم هذه)

Bunun üzerine Peygamber «Evet» diye cevâb verdi. Bundan sonra Zeyd b. 'Amr «Onu asla yemeyeceğim (yani sofradaki eti) dedi. Sonra O, putları ve onlara yiyecek takdim eden ve onlara ta'zimle yaklaşan kimseleri ayıpladı.

(ثم عيبى الأصنام والأوثان)

Peygamber şöyle dedi: «Allah hakkı için, Allah bana peygamberliği bah-

sedinceye kadar, putların yanına (kurban olarak kesmek üzere) hiç bir şey sürüklemedim.» (71).

Bu rivâyet, diğer muteber hadîs kitaplarımızda yoktur. Daha önce kaydettiğimiz Ahmed b. Hanbel ve İbn 'Abdi'l-Berr'deki rivâyetlerde bulunan

(فَا رَوَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا ذَبَحَ عَلَى النَّصَبِ حَتَّى بَعَثَ)

cümlesi, burada doğrudan doğruya Hz. Peygamber'e atfedilerek, «Allah hakkı için, bana Allah peygamberliği bahşedinceye kadar putların yanına hiç bir şey sürüklemedim» şekline sokulmuştur. Daha önceki rivâyetlerde yer alan (أَصْنَامَ) lafzı da, burada (أَصْنَامِ) lafzına dönüştürülmüştür. Bunlar da, cereyân eden bir tek olayın nasıl değişikliğe uğrayarak, gelecek nesillere aktarıldığını gösteren güzel bir örnektir. Rivâyetin doğruluğunu kabul etsek bile, burada kaydedilen

(يَا ابْنَ أَخِي أَنْتُمْ تَذَبَحُونَ عَلَى أَصْنَامِكُمْ هَذِهِ) «Ey kardeşimin oğlu!, daha önce bunları putlarınız adına kestiniz mi?» sorusunu Zeyd b. 'Amr'ın Hz. Peygamber'e sorduğuna dair, elimizde bir delil yoktur. Bu soruyu mezkûr sofrayı Hz. Peygamber'e getiren Kureyşli akrabalarmna, veya orada hazır olduğu daha önceki rivâyetlerde bildirilen Peygamberimizin azâdlı kölesi ve evlâdlığı Zeyd b. Hârise'ye sormuş olması çok daha muhtemeldir. Zeyd b. 'Amr Hz. Peygamber'i kardeşi, O'nun evlâtlığı Zeyd b. Hârise'yi de kardeşinin oğlu kabul ederek (يَا ابْنَ أَخِي) de demiş olabilir.

Ayrıca burada, el-Buhârî ve diğer kaynaklardan anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber'e sofrayı takdim eden kimse veya kimseler de meçhûl müzdür. Sadece, Hz. Peygamber'e sofrayı takdim edildiğini biliyoruz. Sofrayı takdim eden, Zeyd b. 'Amr'ın «Ey kardeşimin oğlu!» hitâbına uygun düşecek bir kimse olabilir.

Bu bakımdan buradaki sözü, hemen Hz. Peygamber'e hitâb edilmiş gibi bir şekle sokmak doğru değildir. Muteber kaynaklarımıza zıt olan yu-

(71) MJ. Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, 269-270. (er-Rebi b. el-Habib b. 'Umer el-Ezdi, el-Basri, Müsned, Tertib eden: Ebu Ya'kûb Yûsuf b. İbrâhim el-Warjilânî, Kâhire 1349-1930, I, 18'den naklen).

kardaki rivâyeti, güvenilir ve makbûl kabul etmediğimizi belirterek, bu konudaki diğer rivâyetleri incelemeye devam edeceğiz.

Kister'e göre «mufassal ve mühim bir hadisi», Ebu Sa'd 'Abdü'l-melik b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri el-Harkûşi eş-Şâfi'i (v. 406-1015), Şerefü'l-Mustafâ adlı eserinde, Usâme b. Zeyd'in, babası Zeyd b. Hârîse'den rivâyeti ile nakletmiştir. Bu rivâyet, ehemmiyetsiz rivâyet farklılıklarıyla Hâkim'in (405) Müstedrek'inde, el-Heysemî'nin (807) Zevâid'inde ve ez-Zehabî'nin (748) Siyer ve Târihu'l-İslâm'ında kaydedilmiştir.

Mecma'u'z-Zevâid'de senedsiz olarak nakledilen bu rivâyeti Hâkim el-Müstedrek'te el-Asam, İbn 'Affân, Ebu Usâme, Muhammed b. 'Amr, Ebu Seleme, İbn Hâtıb, Usâme b. Zeyd, Zeyd b. Hârîse vâsıtası ile kaydetmiştir. Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartı üzere sahîh olduğunu, fakat Müslim tarafından tahric edilmediğini ileri sürmektedir. (72). el-Heysemî ve Hâkim'in rivâyeti şöyledir: «Zeyd b. Hârîse RA. şöyle demiştir: «Peygamber ile beraber, O arkamda olduğu halde, dikili taşlardan birine gittim, ve onun için bir koyun kestik.

(خرجت مع رسول الله صلعم وهو مرد في الى نصب من الأناب فـ بحنا له شاة)

Onu ateşte pişirdikten sonra, bir çantaya koyduk. Sonra Rasulullah SAV, vâdinin yukarısında, Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl'le karşılaşınca kadar yürüdü. Sonra onlardan her biri diğerini câhiliyet selâmı ile selâmladı. Rasulullah SAV, Zeyd b. 'Amr'a : «Niçin kavminin seni sevmediğini görüyorum?» dedi. Zeyd b. 'Amr da: «Allah'a yemin olsun ki, bu mesele, benden onların düşmanlıklarına sebep olacak bir şey zuhûr etmeksizin oldu. Fakat ben, onları dalâlet üzere gördüm. Bu sebeble de Hak Din aramaya çıktım.....»

Rivâyette, Zeyd b. 'Amr'ın Hak Din aramak için gittiği yerler, karşılaştığı kimseler nakledildikten sonra, Şam veya Hire'deki bir bilgin kimsenin O'na memleketine geri dönmesini, yakında orada bir peygamber çıkacağını, O'nun aradığı dine göre ibâdet edeceğini, O'na imân etmesini söylediği kaydedilir. Bu sebeble Zeyd b. 'Amr'ın gelecek Peygamber'i

(72) Ebû 'Abdillah el-Hâkim en-Nisâbüri, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, Beyrut (tarihsiz), III, 217.

(73) Nureddin 'Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, Mecma'u'z-Zevâid, Beyrut, IX, 418.

beklediğini, ancak Allah tarafından kendisine henüz bir şey ilhâm edilmediğini söylediği rivâyet edilir. Mezkûr rivâyet, Mecma'u'z-Zevâid'de

(قرب اليه السفرة فقال . ما هذا يا محمد ؟ فقال . شاة ذبحنا ها لنصب من الأ نصاب)

«O'na sofraya sunuldu, Zeyd b. 'Amr bunun üzerine «Ey Muhammed!, bu nedir?» dedi. Peygamber de, «dikili taşlardan birisi için boğazladığımız bir koyundur» dedi. Bunun üzerine Zeyd b. 'Amr da; «Ben üzerine Allah'ın adının zikredilmediği şeyi yemem» dedi» şeklinde devam etmektedir. (73). el-Hâkim'in Müstedrek'inde ise

(وقد منا السفرة فقال . ما هذا ؟ قلنا . شاة ذبحنا ها لنصب كذا كذا)

«Sofra takdim ettik, Zeyd b. 'Amr bunun üzerine «bu nedir?» dedi, Biz de «Şöyle şöyle bir dikili taş için kestiyimiz bir koyundur» dedik» diye devam etmektedir. el-Hâkim'in rivâyetinde, Zeyd b. 'Amr soruyu Hz. Peygamber'e yöneltmemiş, sadece (ما هذا ؟) «Bu nedir? diye sormuştur. Ayrıca, «Sofrayı takdim ettik, koyun boğazladık, dedik» şeklinde çoğul sigası kullanılmış olup, olayı doğrudan Hz. Peygamber'e isnâd eden bir ibâre mevcut değildir. (74)

Rivâyetin devamında «Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'in daha sonra kendisi ile beraber, Kâbe'yi tavâf ettiğini, müşriklerin tavâf ederken yaptıkları gibi, Safâ ve Merve arasında bulunan İsâf ve Nâile adlı putlara dokunmamasını emrettiğini, çünkü onların pislik olduğunu söylediğini» naklediyor. (75).

Rivâyetlerin bu son kısmı, yukarıda, Hz. Peygamber'in dikili taşlara kurban kestiyini ve bu eti pişirip Zeyd b. 'Amr'a takdim ettiğini, Zeyd'in de bunu yemeyi reddettiğini nakleden kısmıyla tenâkuz halindedir. Evlâtlığına İsâf ve Nâile adlı putlara, müşriklerin âdetidir diye el dokundurtmayan Hz. Peygamber, nasıl olur da müşrik âdeti üzere, dikili taşlara kurban kesebilir?

el-Heysemî, rivâyetinin, Ebu Ya'lâ, Bezzâr ve Taberânî tarafından da nakledildiğini. Ebu Ya'lâ ve Bezzâr'ın isnadlarıyla, Taberânî'nin isnâd-

(74) el-Hâkim, el-Müstedrek, III, 216.

(75) A.g.e., III, 216, el-Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, IX, 418.

larından birinin, hasenü'l-hadis olan Muhammed b. 'Amr b. 'Alkame hâric sahîh olduğunu kaydeder (76).

M.J. Kister ise, «Peygamberin, koyunu dikili taşa sunduğunu açıkça ifâde eden yegâne hadis, el-Harkûşî'nin hadisidir» iddiâsında bulunmaktadır. (77). Kister, bu rivâyeti şerheden İslâm âlimlerinin tutumlarını beğenmemekte ve bu arada ez-Zehebî'nin Siyeru A'lâm'daki hadisle ilgili yorumunu şöyle tesbit etmektedir: Bu yol, bu hadisin ibarelerini açıp tefsir etmeye çalışan ez-Zehebî tarafından da takip edilmiştir: «Zeyd b. Hârîse şöyle demiştir: «Peygamber'le beraber, o arkamda olduğu halde (bir binek hayvanına) binerek dikili taşlardan birisine gittim ve onun için bir koyun kestik.

(خرجت مع رسول الله صلعم وهو مرد في الى نصب من الأنصاب فبحنا له شاة)

Problem hiç şüphesiz kurban kesmedir. Cümlelerin tefsiri için anahtar (له) kelimesinin sonuna bitiştirilen (٥) zamiridir.

Eğer (له) dikili taşa (نصب) işaret ediyorsa, «Peygamber ve Zeyd b. Harise koyunu puta takdim ettiler» mânâsına gelecektir. Bu durum bitişik zâmirin Peygamber'e isnâdı ile bertaraf edilmiştir. ez-Zehebî (له) daki bitişik zâmirin, Peygamber'e işaret ettiğini söylüyor.

(ضمير له راجع الى رسول الله صلعم)

Zeyd, birinci çoğul sığası kullanmıştır, «Biz, Peygamber için bir koyun kestik», fakat koyunu boğazlayan kimse Zeyd idi. Bu sebeble Zeyd b. 'Amr, sofranın muhtevâsı hakkındaki konuşması sırasında «o nedir?»

diye sorduğu zaman, (قلنا : شاة نذبناها للنصب فبحنا)

«Bir dikili taş için boğazladığımız bir koyundur» dedik» ibâresi, Zeyd b. Hârîse'nin cevâbı veya dikili taşın yanında kurban kesmekten sakınması için Allah tarafından yol gösterilmemiş olan ve koyunu fiilen boğazlayan Zeyd b. Hârîse'nin yanındaki Peygamber'in cevâbı olabilir» (78)

(76) el-Heysemî, Mecma'u'z-Zevâid, IX, 418.

(77) M. J. Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, s. 270-271.

(78) M.J. Kister, Studies in Jâhiliyya and early Islam, s. 273.

Bu rivâyet, es-Süheyli'den (v. 285/898) üç yüz yıl önce, İbrâhim el-Harbî (v. 285-898) tarafından müzâkere edilmiştir. Tartışılan ibâre, «birinci çoğul sigasındaki, «ve biz onun için kurban kestik» (ذَبَحْنَا لَهُ) dir. (79).

Bu konuda el-Harbî şöyle diyor: (ذَبَحْنَا لَهُ شَاةً) (Biz onun için koyun kestik) sözü hakkında iki ihtimâl vardır:

I— Birincisi, Zeyd b. Hârise'nin, Peygamber'in SAV. emri veya rızası olmaksızın, kesme işini yapmış olmasıdır. Peygamber SAV. de, Zeyd'le beraber olduğu için, bu iş O'na mal edilmiştir. Çünkü Zeyd b. Hârise, günâhtan ma'sûm değildi. Zeyd b. Hârise için, Peygamberin sahip bulunduğu şey, yani günâhtan masum olma hususu söz konusu değildi. Peygamber SAV., Zeyd'e bir puta dokunmasını yasaklamış ve gerçekten kendisi de peygamberlik vazifesini almadan önce bir puta asla dokunmamışken, Peygamber'in Zeyd'e böyle yapmasını emrettiğini düşünmek nasıl mümkün olabilir? Bu sebeple Peygamber, Zeyd'in bir puta kurban kesmesi fikrine nasıl râzı olabilirdi? Bu imkânsızdır.

2— İkincisi, Zeyd, koyunu, et ihtiyacı veya yol azığı için kesmiş ve bu işi, daha önceleri Kureyş'in kurban kesmeyi âdet edindikleri bir putun (الضم) önünde, put için kesme niyetiyle olmaksızın yapmış olabilir.

Bu, (النصب) kelimesi (الضم) mânâsına alındığı takdir-

dedir. Fakat (النصب) kelimesi, yanında hayvan kesilen taş (الحجر) mânâsına ise, o zaman o konuda söylenecek bir söz yoktur. Bu sebeple Zeyd b. Amr, eti Kureyşliler'in putları için kestikleri şeylerden zannetti ve bunu yemekten kaçındı. Zeyd b. 'Amr, işlerinin bir çoğunda Kureyş'e muhâlefet ediyordu. Halbuki iş, Zeyd b. 'Amr'ın zannettiği gibi değildi.» (80).

İbn Hacer ise, bu konuda şunları söylemektedir: «Biz birtakım dikili taşlar (أُنَاب) üzerinde bir koyun kestik, yani put cinsinden olma-

(79) A.g.e., s. 272.

(80) İbnu'l-Esîr, en-Nihâye, Beyrut, V, 60-61; Kister, Studies in Jâhiliyya, s. 272, (ez-Zehabi, Siyer'u A'lâm', I, 91'den naklen).

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI,

yan, ancak üzerinde hayvan kesilen kasap âletlerinden olan taşlar üzerinde demektir. Çünkü, aslında (رِسْمٌ) büyük bir taş mânâsındadır. Müşrik 'Arapların nezdinde put cümlesinden olan şeyler bunlardandır. Onun için kurban keserler ve üzerine ismini anarlar. Yine, ibâdet edilmeyen, bilakis, hayvan kesme âleti olarak kullanılan taşlar da bunlardandır. Hayvan boğazlayan bir kimse, puta ibâdet gibi bir maksadı olmaksızın bu taşlar (أُنْمَاب) üzerinde hayvanını keserdi. Zeyd b. 'Amr'ın çekinmesi de, koyunun (put ve benzeri) maddelere ibâdet maksadı ile kesildiğini zannetmesinden dolayı idi. (81).

İbn Manzûr, İbrâhim el-Harbî'nin görüşünü, İbnü'l-Esîr tarafından da iktibâs edildiği üzere kaydediyor; bu kayıta, ikinci ihtimâl açık bir şekilde tartışılmıştır: Zeyd b. Hârise, Kureys'in kurban kesmeyi itiyat edindikleri bir yerde, bir putun önünde koyunu kesmiştir. Fakat onu, bir put için kesmemiştir. Eğer (نَصَب) bir puta işâret ediyorsa, ibârenin açıklaması budur. Mamafih eğer (نَصَب) bir taşa işâret ediyorsa, mânâ cihetinden bir yanlış anlama söz konusudur. Peygamber'e, Zeyd b. 'Amr tarafından, (اللحم) «et» hakkında sorulduğu zaman; O SAV., koyunun, (نَصَب) bir dikili taşın yanında kesildiği cevâbını verdi. Fakat Zeyd b. 'Amr, koyun, Kureys'in put (الصنم) olarak taptığı bir dikili taş (نَصَب) için boğazlanmıştı, şeklinde anlayarak, kendisinin putlar için kesilen hayvanların etini yemediğini söylemiş ve onu yemeyi reddetmiştir. (82).

el-Hâkim'in, bu rivâyetin Müslim'in şartı üzere sahîh olduğu iddiâsı, bu rivâyetin metninin baş tarafı ile son tarafının tenâkuz halinde olması, Peygamber'in SAV. 'ismet sıfatına aykırı ifâdeler taşıması, ayrıca Müslim tarafından es-Sahih'de rivâyet edilmeyerek terkedilmesi sebebi ile, muhter kabul edilemez. Ayrıca el-Hâkim'in el-Müstedrek'te kaydettiği râvî-

(81) es-Süheyli, er-Ravdu'l-Unuf, II, 361-362, açıklama: I; İ. Hacer, Fethu'l-Bârî, Beyrut, VII, 108-109.

(82) İ. Esîr, en-Nihaye, V, 60-61; İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Beyrut 1955, I, 759-760; Kister, Studies in Jâhiliyya s. 272.

(83) İ. Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, XII, 117

lerden Ebû Seleme b. 'Abdurrahmân b. 'Avf b. 'Abd ez-Zühri el-Medeni'nin (V. 94 veya 104) mürsel ve munkatı' rivâyetlerinin olduğunu, hadis imâmları haber vermektedirler. (83). Ebu Seleme'den nakleden Muhammed b. 'Amr b. 'Alkame b. Vakkâs el-Leysî (Ebu 'Abdillah) (v: 144 veya 145) hakkında Yahyâ el-Kattân «Sâlih bir kimsedir, hadiste ise, insanların en iyi ezberleyeni değildir» demiştir. İbn Ma'in'e, Muhammed b. 'Amr'dan sorulduğunda «İnsanlar O'nun hadisinden sakınmayı terketmediler» dedi. Bunun sebebi nedir? diye sorulduğunda «O, rivâyetinde bir şeyi, bir seferinde Ebû Seleme'den nakleder, daha sonra başka bir seferinde ise onu, Ebû Seleme'den, Ebu Hureyre'den nakleder» demiştir. (84). el-Cüzcânî «Hadisi kavî değildir» demiştir. İbn Hibbân, hatâ yaptığını söylemiştir. (85). İbn Sâd ise, «Hadisi çoktur, fakat taz'if edilmiştir» demektedir. (86). Yahya b. Sa'id el-Ensârî, «Ezber ve tedlîs yapardı» demiştir. (87).

Bize göre, bu rivâyetler, aslında el-Buhârî'nin kaydettiği olayı anlatmaktadır. Cereyân eden olay, tek bir hâdisedir. Bu husus, Peygamber SAV. ile, Zeyd b. 'Amr'la karşılaştığının nakledilmesinden anlaşılmaktadır.

Bu rivâyetler, rivâyet zinciri yönünden güvenilir değildir, çünkü râvîlerden Ebû Seleme ile Muhammed b. 'Amr b. 'Alkame tenkid edilmişlerdir. el-Heysemî'nin Mecma'u'z-Zevâid'deki rivâyeti ise bilhassa,

(قرب اليه السفر فقال . ما هذا يا محمد ؟ فقال . شاة زبحنا لها لنصب من الأ نصاب)

ibâresinden dolayı, diğer bütün rivâyetlere aykırıdır. Çünkü diğer rivâyetlerde, Zeyd b. 'Amr'ın, soruyu açıkça Hz. Peygamber'e sorduğuna dair kesin bir malumât yoktur. Hadisçilerin, bu rivâyetlerin te'lif ve şerhî için gayret ettikleri müşâhade edilirken, konuyu râvîler yönünden pek ele almadıkları görülmektedir.

M. Hamidullah da, el-Buhârî'de nakledilen hadisle, Ebu Ya'lâ, Bezâr, Hâkim, Heysemî gibi hadisçiler tarafından nakledilen, bizim de yukarıda kaydettiğimiz rivâyetlerin aynı vak'aya işâret edebileceği düşüncesindedir. (88).

(84) A.g.e., IX, 376.

(85) A.g.e., IX, 376.

(86) A.g.e., IX, 377.

(87) ez-Zehabi, Mizânü'l-İ'tidâl, III, 673.

(88) M. Mamidullah, İslâm Peygamberi, I, 53.

Bu konuda diğeri bir rivâyet te, İbn İshâk'ın es-Siret'indedir. Bununla ilgili olarak Kister şöyle demektedir:

«İbn İshâk'ın Sireti'nde bulunan bu rivâyet, A. Guillaume tarafından, kendisinin «New light on life of Muhammed» adlı eserinde neşredilmiş ve tercüme edilmiştir. Guillaume, bu rivâyeti «Çok ehemmiyeti hâiz bir hadis» olarak mütâlâa etmiş ve onun, günümüzde hâlâ mevcut bir şahit olduğunu, bu rivâyetin, «nasihât yoluyla bir monoteistin Muhammed üzerindeki etkisini» ifâde ettiğini ileri sürmüştür. Guillaume bu konuda şunları söylemektedir: «Bu hadis, İbn Hişâm'ın tashih edilmiş metninden tamamen çıkarılmıştır, fakat onun izleri, es-Süheylî'nin er-Ravdu'l-Unuf'u ile, el-Buhârî'de mevcuttur ki, buralarda, 'Abdullah b. 'Ömer'e uzanan, kabul edilmesi mecburî bir isnâd vardır. Ki bu rivâyet, Peygamber'in Peygamberliğinden önce Beldah mevkiinin aşağısında Zeyd ile karşılaştığını göstermektedir. (89).

Guillaume'nin bu iddâları ile ilgili olarak, el-Buhârî'deki rivâyetlerin ve bunların senedlerinin durumunu, konumuzun başında incelediğimizi kaydetmeliyiz. İbn İshâk'ta bulunan mezkûr rivâyeti, İbn Hişâm es-Sireti'ine neden almamıştır? Bu, üzerinde durulmaya değer bir husustur. Bizce bunun sebebi, İbn İshâk'ta bulunan rivâyetin güvenilir olmaması olabilir. Daha sonraları bu rivâyetin es-Süheylî ve benzeri müellifler tarafından nakledilmesi, onu sahih hâle getiremez. Ayrıca bu durum, bu rivâyetin güvenilir olduğuna delil sayılamaz. Kaldı ki, es-Süheylî, el-Buhârî'deki rivâyeti nakletmiş, İbn İshâk rivâyetini nakletmemiştir. (90).

İbn İshâk'taki bu rivâyet şöyledir:

«Yûnus tarîkiyle, Ahmed bize İbn İshâk'ın şöyle dediğini anlattı: Rasulullah'ın SAV, Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl'den bahsederken şöyle buyurduğu bana anlatıldı: «Bana putları ayıplayan ve beni onlardan nehyeden ilk kimse (Zeyd) idi. Yanımda Zeyd b. Hârise olduğu halde Tâif'ten gelmiştim. Ki o sırada Mekke'nin yukarısında bulunan Zeyd b. 'Amr'a uğradım. Kureys, Zeyd b. 'Amr'ın kendi dinlerinden ayrıldığını ilân etmişti. Sonunda O, Kureys'in arasından ayrılıp, Mekke'nin yukarı bölgesine yerleşmişti. Yanımda, içinde putlarımıza kestiğimiz kurbanlarımızın eti bulunan ve Zeyd b. Hârise'nin taşıdığı bir sofraya olduğu halde, O'nunla beraber oturdum. (O zamanlar) Ben, genç bir delikanlı idim ve eti Zeyd b. 'Amr'a

(89) Kister, Studies in Jâhiliyya, s. 267.

(90) es-Süheylî, er-Ravdu'l-Unuf, II, 360.

ikrâm ettim. «Ey Amca! bu yemekten ye!» dedim. Zeyd: «Ey kardeşimin oğlu, bu, sizin putlarınız için kestiğiniz kurbanlarınızdan mıdır?» dedi. Ben de «Evet» dedim. Bunun üzerine O, «Ey kardeşimin oğlu!, eğer sen 'Abdü'l-muttalib'in kızlarına sorsaydın, sana benim bu kurbanlardan yemediğimi haber verirlerdi, benim o ete ihtiyâcım yok» dedi. Sonra dikili taşları ve onlara ibâdet eden, kurban kesen kimseleri ayıpladı. Ve «Onlar bâtıldır, zarar da vermezler fayda da vermezler» dedi, veya buna benzer bir şey söyledi. Rasulullah SAV. «Onlar hakkında bilgi sahibi olduktan sonra artık, hiç bir puta el sürmedim, onlar için kurban da kesmedim, bu durum Allahü Teâlâ bana, peygamberliğini ihsân edinceye kadar böylece devam etti» buyurdu. (91).

İbn İshâk'ın es-Siret'inde bulunup, İbn Hişâm'ın es-Siret'ine almadığı bu rivâyet, sened yönünden kusurludur. Çünkü rivâyetin senedi,

(نا أحمد نا يونس عن ابن اسحاق قال ١ فحدثنا رسول الله قال ٠٠٠٠)

şeklindedir. İbn İshâk, H. 85-151 yılları arasında yaşamıştır. Hz. Peygamber'i görmemiştir. Ashâbtan, Enes RA'yı görmüş olduğu kaydedilmiştir. (92). Kendisi tâbiindendir. Bu durumda, senedde kopukluk vardır ve İbn İshâk, rivâyeti aldığı, sahâbeden veya tâbiinden olan kimseleri atlayarak, doğrudan doğruya Hz. Peygamber'den nakletmiştir. Arada atlanan râvî, eğer sadece sahâbî ise, bu rivâyet mürseldir. Sahâbîden başka, bir de tâbii varsa o zaman hadis munkatî' durumuna da düşmektedir. Ya'kûb b. Şeybe, İbn Numeyr'den, «İbn İshâk'ın meçûl kimselerden rivâyette bulunduğu zaman, bu rivâyetlerinin bâtil olduğunu» söylediğini nakletmektedir. (93).

Ahmed b. Hanbel de, İbn İshâk'ın çok tedlis yaptığını söylemiştir. (94). Ayrıca kendisinin Bağdâd'a geldiği zaman el-Kelbî ve diğerlerinden nakleden kimseleri hatırlayamadığı da kaydedilmiştir. (95). Ebû 'Abdillah, İbn İshâk'ın huccet olmadığını söylemiştir. İbn Ma'in «Muhammed b. İshâk sikadır, fakat huccet değildir» demiştir. Yine İbn Ma'in'den «zayıftır» dediği nakledilmiştir.

(91) İbn İshâk, es-Siretü'n-Nebeviyye, s. 98, Paragraf no: 133.

(92) İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IX, 38.

(93) A.g.e., IX, 42.

(94) ez-Zehabî, Mizânü'l-İ'tidâl, III, 470; İ. Hacer, a.g.e., IX, 43.

(95) İbn Hacer, age., IX, 43.

en-Nesâî de, «kavî değildir» demiştir. (96). ed-Dârekutnî de, «Hadis imâmları O'nun hakkında ihtilâf etmişlerdir, huccet değildir, ancak kendisiyle i'tibâr olunabilir» demiştir. (97). Ebu Hâtim de, «hadisi yazılır» demiştir. el-Hâkim, «İbn İshâk, hasenü'l-Hadistir, garîb rivâyetleri vardır...» demektedir. (98).

Süleymân et-Teymî, «Kezzâbtır» demiştir. Hişâm b. 'Urve de, «Kezzâbtır» derken, Vüheyb, «İmâm Mâlik'e İbn İshâk'tan sordum, O'nu ithâm etti» demektedir. 'Abdurrâhmân b. Mehdî de «Yahya b. Sa'id el-Ensârî ve Mâlik, İbn İshâk'ı cerhediyorlardı» diye nakletmiştir.

İbn İdris, «İmâm Mâlik'in yanındaydım. O'na «İbn İshâk, bana Mâlik'in ilmini arzediniz, çünkü ben onun doktoruyum» diyor» denildi. Bunun üzerine Mâlik «Deccâla bakınız» dedi, demektedir. (99).

İbn Ebî Fudeyk de, «İbn İshâk'ı Ehl-i Kitâb'dan bir kimseden yazarken gördüm» demektedir. (100).

İbn İshâk'ın, muzdarip ve münker rivâyetleri olduğu da, kaydedilmiştir. İmâm Ahmed, «O, cidden tedlîsi çok olan bir kimsedir,» dedi. O'na «İbn İshâk (**أخبرني**) ve (**حدثني**) dediği zaman, o sika (güvenilir) midir? denildi. İmâm Ahmed de, «O, böyle diyor ve sonra da muhâlefet ediyor» dedi. Bunun üzerine, İmâm Ahmed'e, «Yahya b. Sa'id O'ndan rivâyet etti mi?» diye soruldu. O da, «Hayır» diye cevap verdi. (101).

Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud, Yahyâ el-Kattân'ın «Ben, Muhammed b. İshâk'ın yalancı olduğuna şehâdet ederim» dediğini nakletmektedir. (102) Ebû Dâvud et-Tayâlisî, İbn İshâk'ın, Ehl-i Kitâbtan bir kimseden rivâyeti hakkında şunları söylemektedir: «Bana haber verildiğine göre, İbn İshâk'ın şöyle dediğini işittim : «Bana, sika bir kimse haber verdi.

(**حدثني ثقة**) . Bunun üzerine O'na «Kim?» denildi. İbn İshâk ta, «Yakûb el-Yahûdî'dir» dedi. (103). ez-Zehebî de, İbn İshâk'ın hasenü'l-hadis ve sâlihu'l-hâl ve sadûk bir kimse olduğunu, infirad ettiği şeylerde münkerlik bulunduğunu, çünkü hıfzında bir ârıza olduğunu, imâmların kendisiyle ihticâc ettiğini kaydetmiştir. (104).

(96) ez-Zehebî, a.g.e., III, 499; İ. Hacer, a.g.e., IX, 44.

(97) ez-Zehebî, a.g.e., III 469; İ. Hacer, a.g.e., IX, 46.

(98) İ. Hacer, a.g.e., IX, 46.

(99) ez-Zehebî, Mizânü'l-İtidâl, III, 469.

(100) A.g.e., III 470.

(101) A.g.e., III, 470.

(102) A.g.e., III, 471.

Sonuç olarak, hem senedin durumu, hem de, rivâyeti nakleden İbn İshâk'ın hadis âlimleri nezdindeki durumu sebebiyle bu rivâyete güvenilemez. İbn Hişâm'ın es-Siret'ine bu rivâyeti almaması sebebiyle tenkit edilmesi de, pek âdil olmaz. Çünkü rivâyetin metni, Hz. Peygamber'in ismet sıfatına yöneliktir. Müslümanların inançlarını sarsıcı mâhiyetteki bu tür rivâyetler ciddî olarak tedkîke tâbi tutulup, râvîlerin durumu titiz bir şekilde incelenmelidir.

Hadis âlimleri, bu konularda titiz davranmışlardır ve bu tutumlarından dolayı da asla ayıplanamazlar. Çünkü, bu tür rivâyetleri delil olarak alanlar, Bu rivâyetlere güvenilir olmadıkları halde, bir takım isnâd ve hükümleri binâ edenlerin gayesi, müslümanların inanç ve itikâdını zayıflatmak, onları bir şeye inanmayacak hâle getirmektir. Nitekim, Luis Massignon «Onların herşeylerini tahrib ettik, felsefeleri, dinleri mahvoldu. Artık hiç bir şeye inanmıyorlar. Derin bir boşluğa düştüler. Anarşi ve in-tihâr için olgun hâle geldiler.» demektedir. (105).

Nitekim Kister, yukarıda kaydedip, gerek tenkitlerimizi yapmaya çalıştığımız bu rivâyetlerle şu sonucu ulaşmaktadır:

«el-Harkûşî tarafından kaydedilen uzun bir hadis, aynı kategoriye dâhildir. O, açıkça, Peygamber'in puta bir koyun sunduğunu ve onu Zeyd b. 'Amr'la konuşma içine dâhil ettiğini ifâde eder.

Peygamber ve Zeyd b. 'Amr'ın birbirini câhiliye selâmı ile selâmladığını zikreden ibâreler mânidârdır. Hadis, Peygamber'in peygamberliğinden önce kendi halkının uygulamalarını ta'kip ettiği hususuna sarâhatle işâret eder. Ayrıca İbnü'l-Kelbî'nin hadisi de, «Peygamber'in kavminin dinindeyken Uzzâ'ya beyaz bir koyun sunduğunu» teyid eder.

(لقد اهديت للمنى شاة عفراء وانا على دين قومي)

el-Harkûşî'nin hadisi, daha sonra nisyân içine düşürülmüş veya yeniden düzenlenmiş veya tahrif edilmiş hadislerin en evvelki tabakasını ilgilendiren, «Peygamber'in ilk vahiyden önce 'ismet sâhibi olmadığı» fikri üzerine istinâd etmektedir.» (106).

(103) A.g.e., III, 471.

(104) A.g.e., III, 475.

(105) Edward Said, Oryantalizm, Tercüme: Nezih Uzel, İstanbul 1982, s. 446.

(106) M.J. Kister, a.g.e., s. 275. Ayrıca el-Harkûşî için bkz: Sübki, Tabakâtû's-Sâfi'yye, V, 222-223, Kâhire 1967; Yâkût el-Hamevî, Mu'cemü'l-Büldân,

Kister'in «el-Harkûşî'nin hadisi daha sonra nisyân içine düşürülmüş veya yeniden düzenlenmiş tahrîf edilmiş hadislerin en evvelki tabakasını ilgilendiren...» tarzındaki sözleri doğru değildir. Bu sözlerinin doğru olmadığına, bizzat kendilerinin yazmış oldukları «Studies in Jâhiliyya and early İslâm» adlı eserdeki, «A Bag of Meat» «Bir Çanta Et» adlı makâlelerinde sıraladıkları rivâyetler şâhittir. Eğer bu rivâyetler, İslâm alimleri tarafından herhangi bir şekilde nisyâna terk edilip veya yeniden düzenlenip, tahrîf edilseydi, Kister ve daha önceki müştârikler, 13-14 asır sonra, İslâm'a yönelik düşünce ve çalışmaları için malzeme bulamazlardı. İbn İshâk'ta bulunan ve İbn Hişâm'ın almadığı hadis, İbn İshâk'ın neşredilmiş olan es-Siret'inde bu gün aynen mevcuttur. Herhangi bir tahrîf veya düzenlemeye uğratılmamış, orijinal şekliyle M. Hamidullah tarafından neşredilmiştir' (107)

Ayrıca, el-Harkûşî'nin (406) hadisinin, el-Hâkim'in el-Müstedrek'inde, ez-Zehebi'nin Târihu'l-İslâm'ında ve Siyer'inde, el-Heysemî'nin Mecmâ'u'z-Zevâid'inde rivâyet edildiğini Kister kendisi söylemektedir. Kendileri, bu rivâyetin, kaynaklarda aslına uygun şekilde geldiğini, aradaki farkların ehemmiyetsiz olduğunu tesbit etmişlerdir. (108). Kister'in elinde bu rivâyetlerin tahrîf edildiğine veya yeniden düzenlendiğine dâir delil yoktur, sadece tahmîn ve iddiâlarda bulunmaktadır. Hadisçiler, bu rivâyetleri olduğu gibi, aslına sadık kalarak nakletmişler, senedinin sıhhat derecesini incelemişler, görüşlerini ortaya koymuşlardır. Kister'in bu rivâyetleri, «ilk vahiyden önce Peygamber'in 'ismet sâhibi olmadığı» fikrine delil olarak alması da, bu tür rivâyetlerin sıhatsız ve güvenilir olmayışı sebebiyle, yanlış ve mesnetsizdir. Eldeki bazı delillerden hareket ederek bir hükme ulaşan kimsenin, delillerinin sağlam olmasının lüzûmu tartışılmaz bir husustur. Özellikle, Hz. Peygamber'in, peygamberlik gelmeden evvel, 'ismet sâhibi olmadığını ileri sürenken, sağlam delillere dayanmak gerektiğini söylemeye lüzûm yoktur.

Bu konuda, İbnü'l-Kelbî'nin rivâyetine gelince, İbnü'l-Kelbî Kitâbü'l-Asnâm'da şöyle demektedir:

II, 435-436, Tahran 1965; Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, II, 1045. el-Harkûşî'nin Şerefü'l-Mustafâ adlı eserinin yazma nüshaları için bkz: Fuat Sezgin, Geschichte des Arabischen Schrifttums, Band I, s. 670-671. Kister'in faydalandığı nüsha Br. Müs. Or. 3014'te kayıtlı olup (254 ff), H. 815 yılına aittir, Bkz: Kister, a.g.e., s. 268, dipnot : 14, Sezgin, a.g.e., I, 671.

(107) İbn İshâk, es-Siret, Tahkîk: M. Mamidullah, Konya 1981-1401.

(108) M.J. Kister, a.g.e., s. 270-271,

(109) İbnü'l-Kelbî, Kitâbü'l-Asnâm, s. 13, Tercüme: Beyzâ Düşüngen (Putlar Kitabı), Ankara 1969, s. 32.

«O (Uzzâ), Kureys'in en büyük putuydu. O'nu ziyâret ederler, O'na hediyeler sunarlar, yanında kurbanlar keserlerdi' Allah'ın Elçisinin, bir gün O'ndan bahsettiği bize ulaştı.

(وقد بلغنا أن رسول الله ذكرها يوما فقال . أهديت العنق شاة عفراء وأنا على دين قومي)

«Ben kavminin dinindeyken el-Uzzâ'ya boz bir koyun sundum». (109). İbnü'l-Kelbî'nin rivâyetini değerlendirmekte müsteşrikler hiç gecikmemişlerdir. Fr. Buhl, bu konuda şunları söylemektedir : «İbnü'l-Kelbî'ye göre, Uzzâ'ya bir defa kurbanlık bir koyun götürmüştür. Bu hususta, hayatının daha sonraki yıllarında da açıkça görülen izler bulunmaktadır. O da, hemşehrilerinin cinlere veya şeytanlara ve fenâ alâmetlere v.b. olan inançlarını kabul ediyordu. Mekke, Kâ'be ile birlikte, O'nun için mukaddes bir yer idi, oradaki kurban kesme âdetini hakiki menasıktan sayıyor, (CVIII, 2) ve kendi taraftarlarının hac seferlerine iştirak ediyor...» (110).

Fr. Buhl'un bu görüşleri de delilsizdir. Hz. Peygamber'in hemşehrilerinin cinlere veya şeytanlara ve fenâ alâmetlere v.b. olan inançlarını kabul ettiğine dair iddiası gerçek dışıdır. Hz. Peygamber, bu âdetlerin tevhid esasına, Hak Dinin ruhuna uygun olanlarını tasvib etmiş, tashihe muhtaç olanlarını tashih etmiş veya reddetmiştir.

Emile Dermenghem de «Bir gün Nahle vâdisinde, el-Uzzâ tanrısı şerefine bir âyin yapılıyordu. Bütün Mekke kabileleri bu âyine gelmiş, Muhammed kurban olarak bir beyaz koyun kesmişti...» demektedir (111)

Burada da Dermenghem'in, İbnü'l-Kelbî'deki rivâyete dayanarak, Hz. Peygamber'e, put için koyun kestirttiğini görüyoruz.

M. Gaudefroy-Demombynes de, «Muhammed bu döneme kadar, ataların kültürüne, Kâ'be'nin putuna, Hac ve 'Umre merâsimlerine büyük ve derin bir imânla bağlı kalmıştı. Nitekim, Uzzâ'ya bir koyun kurban ettiğini İbnü'l-Kelbî bize haber vermektedir.» demektedir. (112).

Demombynes'in de, İbnü'l-Kelbî'nin senedsiz ve güvenilir olmayan rivâyetini fırsat bilip, genel bir sonuca ulaşarak, daha önceleri Hz. Peygamber'in tamamiyle câhiliyet uygulamalarını benimsediğini, câhiliyet hal-

(110) Fr. Buhl, Muhammed, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1971, VIII, 454.

(111) Emile Dermenghem, Muhammedin Hayatı, s. 84.

(112) M. Gaudefroy-Demombynes, Mahomet, 1969, s. 68.

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI.

ki ne yaparlarsa, aynen O'nun da yaptığını iddiâ ettiğini görüyoruz. Tabii, Demombynes'in elinde bu kanââtini ispatlayacak güvenilir deliller yoktur.

Leon Caetani de, «Muasırlarının müşriklik âdetlerinden şiddetle kaçtığına dair rivâyetleri muhtemel değildir, diye bertaraf edebiliriz. Çünkü bu çeşit rivâyetler, daha sonraki fikirlerin bir yankısından ibârettir» diyor. (113).

Caetani ve O'nun gibi düşünenlere göre İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in lehine olan, O'nu medh ve iftirallardan tenzih eden rivâyetler «muhtemel değildir, sonraki fikirlerin bir aksidir», ama Hz. Peygamber'in ve İslâm'ın aleyhine olan, müslümanların inancını sarsıcı rivâyetler sağlamdır, güvenilirdir. Bir şeyin sağlamlığının ölçüsü, demek ki, ilmî bir takım kriterlere uyması değil, müsteşriklerin kafa ve gönüllerindeki duygu ve düşüncelere hizmet etmesidir.

İbnü'l-Kelbî'nin rivâyetini M. Hamîdullah şu açıklamalarla kaydetmektedir:

«İ. Kelbî'nin bize naklettiğine göre, İslâm öncesinde bizzat Hz. Muhammed, az kalsın burada, bir put (sanem) önünde kahverengi tüyleri olan bir koyunu kurban olarak kesecekti. Burada anlatılanla, az önce naklettiğimiz «tuhaf bir takım kimselerin O'nun bu bayrama katılmasına mâni olmaları» herhalde aynı vak'adır. Hiç şüphesiz kesilecek kurban, bâtil itikâtlara sahip halaları tarafından sağlanmıştı.» (114).

İbnü'l Kelbî'nin rivâyetine gelince, bu rivâyetin senedi yoktur. İbnü'l-Kelbî'den başka râvisi de yoktur. Çünkü kendisi

(قد بلغنا أن رسول الله ذكرها يوما قال)

«Bize ulaştığına göre, bir gün Allah'ın Resülü ondan bahsetti ve şöyle dedi» demektedir. (115).

Bizim, Hz. Peygamber'in, peygamber olmadan evvel 'ismetinin olmadığına delil gösterilen bu rivâyete inanabilmemiz için, güvenilir bir senedi olması gerekir. Ayrıca bu rivâyeti, İbnü'l-Kelbî'den başka, kimse

(113) Leon Caetani, İslâm Târîhi, tercüme: Hüseyin Câhid, İstanbul 1924, I, 389-390.

(114) M.Hamidullah, İslâm Peygamberi, Tercüme: S. Tuğ, İstanbul 1980, I, 52.

(115) İbnü'l-Kelbî, Kitâbü'l-Asnâm, s. 13, tercüme: 32.

ne işitmiş ne de nakletmiştir. Rivâyet, bu senedsiz hâliyle tam mânâsıyla merdûttur. Metin yönünden ise, kabülü imkânsızdır. Ortada incelenecek, rivâyetin sıhhatini ortaya koyacak bir kişi kalıyor, O da, İbnü'l-Kelbî'dir.

İbnü'l-Kelbî, H. 204 veya 206 da vefât etmiştir. Hz. Peygamberden, doğrudan doğruya bir sözünü nakletmesi için, arada sahâbe, tâbi'in, tebe'inden râvîlerin olması gerekir. Ancak, bu râvîlerden hiç birisi zikredilmemiştir. Acaba bu râvîlerin gizlenmesine, atlanmasına sebep, onların cerh ve ta'dil yönünden güvenilmeyen kimseler olması mıdır? Araştırmacı bir kimsenin kafasında ister istemez bu şüpheler meydana gelecektir. Bu rivâyeti delil alan müsteşrikler, işin bu cephesini hiç dikkate almamakta, bu hususu hatırlarına bile getirmemekte dirler. Kendi kendilerine «acaba İbnü'l-Kelbî, bu rivâyetin râvîlerini neden zikretmemiştir?» sorusunu sormamaktadırlar.

İslâm âlimleri, genellikle senedde bir râvînin gizlenmesi veya atlanması durumunda, bu râvînin durumunda hadis rivâyeti açısından bir kusur bulunduğunu tesbit etmişlerdir. Hadisi nakleden kimseyi, seneddeki râvî veya râvîleri atlamaya, zikretmemeye sevkeden sebeplerden birisi bu husustur. Bu durumda, İbnü'l-Kelbî hakkında söyleyeceklerimizden başka bir söz kalmamaktadır.

İbnü'l-Kelbî'nin künyesi, Hişâm b. Muhammed b. es-Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî'dir. İbnü'l-Kelbî hakkında hadis imâmları şunları söylemektedirler:

Ahmed b. Hanbel, «Herhangi bir kimsenin O'ndan hadis naklettiğini zanetmiyorum» demiştir. ⁽¹¹⁶⁾ ed-Dârekutnî ve hadisçilerden bazı kimseler ise, «metrûktur» demektir. ⁽¹¹⁷⁾ İbn Asâkir, «Râfizîdir, sika değildir» demiştir. ez-Zehebî ise, «el-Belâzürî Târih'inde O'ndan nakilde bulunmuştur, ancak, Hişâm bundan dolayı mutemed kabul edilemez» demektir ⁽¹¹⁸⁾. Yine ez-Zehebî, «Metrûk kimselerden birisidir, sika değildir, bu sebeple hadis hâfızları arasına almadım» demektir. ⁽¹¹⁹⁾ İbnü'l-Kelbî babasından nakletmiştir. Babası da, hadis imâmları tarafın-

(116) Ahmed b. Hanbel, Kitâbu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl, Tahkik: Dr. İsmâil Cerrahoğlu-Dr. Talât Koçyiğit, Ankara 1963, s. 219, No: 1374; ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, IV, 304-305, No: 9237.

(117) ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, IV, 304-305.

(118) A.g.e., IV, 304-305.

(119) ez-Zehebî, Tezkiretü'l-Huffâz, I, 343, No: 326.

dan tenkit edilmiştir. Babası hakkında, hadis âlimleri şunları söylemektedirler:

el-Cüzcânî, Mu'temir vâsıtasıyla, Leys'den «Kûfe'de iki tane yalancı vardı, onlardan birisi öldü: Süddî ve el-Kelbî» dediğini nakletmiştir. (120). Yahya b. Ma'in «Bir şey değildir» demiştir.

Muâviye b. Sâlih, Yahya'dan «zayıftır» diye nakletmiş, el-Buhârî «Yahya ve İbn Mehdî'nin O'nu terkettiğini» söylemiştir. (121).

el-Esmâ'î, Kurre b. Hâlid'den «el-Kelbî'nin yalan söylediğini rivâyet ettiklerini» naklediyor. (122). Yezîd b. Hârûn ise, «el-Kelbî yaşlandı ve O'na unutmak galebe çaldı» demektedir. Ebu Hâtim, «İnsanlar, O'nun hadisinin terki hususunda icmâ etmişlerdir, O, zâhibü'l-Hadistir» demiştir. en-Nesâî «Sika değildir, hadisi yazılmaz» derken, İbn Adiy «Hadise gelince, O'nun münker rivâyetleri var» demiştir. İbn Hubbân, «O'nda yalancının âşikârlığı, onun vasfını ortaya koymaktan daha açıktır» diye nakletmiştir. es-Sâcî, Metrûku'l-Hadistir, Şi'îlikte ifrâdından dolayı cidden zayıftır, nakil ehli sikalar, O'nun zeminde, ahkâm ve furû' konularında O'ndan rivâyeti terketme hususunda ittifak ettiler» demektedir (123).

el-Hâkim Ebu Abdillâh, «Ebu Sâlih'ten mevzû hadisler rivâyet ettiğini» nakletmiştir. (124) Gerek kendisi, gerekse babasından nakletmesi dolayısı ile, babası hakkında, mâlumât arzitmeye çalıştığımız İbnü'l-Kelbî'nin bu rivâyetine, gerek sened gerekse metin yönünden güvenmeye, muteber kabul etmeye imkân yoktur. Bu rivâyeti ele alarak, Hz. Peygamberin peygamber olmadan önce ismet sahibi olmadığını iddia etmek ilmi nitelik taşımasa gerektir. Bu ve benzeri rivâyetlerden M.J. Kister şu sonucu çıkarıyor:

«Sonuç olarak, Peygamber'in Zeyd b. 'Amr'la konuşmalarına ta'aluk eden hadislerle ilgili tartışmanın, esas itibâriyle peygamberlik verilmeden önce Peygamberin ma'sûmiyeti (*إمامة*) proplemi ile alakalı olduğu söylenebilir. Müslüman âlimlerin başlıca gayreti, peygamberliği almadan önce günâh işlemekten mâsûm kılınması dolayısıyla, Peygamber'in

(120) ez-Zehebî, Mizânü'l-İ'tidâl, I, 237, No: 907.

(121) İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, IX, 178-179.

(122) A.g.e., IX, 180.

(123) A.g.e., IX, 180-181.

(124) A.g.e., IX, 181.

putlar adına kesilen eti asla yemediğini ve putlara kurban kesmediğini ispat etmek idi» (125).

Kister şöyle devam ediyor: Bizim burada, bu hadisleri şârihlerin «Peygamber putlar için kurban kesmemiş ve putlar için kesilen etleri de yememiştir» tarzında tefsir etme teşebbüsleri ile karşı karşıya geldiğimiz açıktır». (127).

Kister'in bahsettiği şârihlerin gayretleri, haklı ve ilmi gerçeklere uygundur. Müsteşriklerin ise, ilmi gerçeklerle bağdaşmayan, târihî delil olma vasfını taşımayan bazı rivâyetlere dayanarak, Hz. Peygamber'in peygamber olmadan önce 'ismet sıfatına sâhip olmadığını ispatlamaya çalıştıkları mâlumdur. Ancak İslâm âlimleri, Hz. Peygamberin ve diğer peygamberlerin peygamber olmadan önce de 'ismet sıfatına sâhip oldukları görüşündedir. Nitekim Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiye «Peygamberler, ömürlerinin başlangıcından sonuna kadar, hatâ, sehiv ve büyük, küçük günâhlardan mâ'sûmdurlar» demektedir. (127).

el-Halebî, İnsânî'l-'Uyûn adlı eserinde, yukarıda kaydedilen ve müsteşrikler tarafından delil olarak alınan rivâyetlerin zıddı bir rivâyeti kaydetmiştir. Buna göre, Hz. Aişe'den nakledildiğine göre Peygamberimiz SAV. şöyle demiştir:

«Zeyd b. 'Amr b. Nufeyl'i, Allah'tan başkası adına kesilen her şeyi ayıplarken işittim. Kureyş'e şöyle diyordu: Koyunu Allah yaratmış ve onun için gökten yağmur indirmiş, yeryüzünde ot bitirmiştir. Sonra da onu, Allah'tan başkasının adına boğazlıyorsunuz», Allah bana peygamberliğini ikrâm edinceye kadar, dikili taşlar yani putlar — üzerine boğazlanan hiç bir şeyi tatmadım.» (128).

Taberî, İbn Humedy, Selem, Muhammed b. İshâk, Muhammed b. 'Abdillah b. Kays b. Mahrame, el-Hasen b. Muhammed b. 'Ali b. Ebî Tâlib, Muhammed b. 'Ali, 'Ali b. Ebî Tâlib RA vâsıtasıyla şöyle nakletmiştir:

«Rasulullah'tan şöyle işittim: «Ben câhiliyet halkının yaptıkları şeylerden birisini yapmaya kaç sefer niyet ettiysem, Allah, benimle, o işlemeyi istediğim şeylerin arasına girdi. Bundan sonra, Allahü Teâlâ beni peygamberliği ile şereflendirinceye kadar hiç bir kötülüğe niyet etme-

(125) J. Kister, Studies in Jâhiliyya, s. 274.

(126) A.g.e., 272.

(127) İ. Teymiyye, Minhâcü's-Sünne, Bulak 1321, I-IV, I, 226.

(128) 'Ali b. Burhânü'd-din el-Halebî, İnsânî'l-'Uyûn, Mısır 1964-1384, I, 201.

PUTLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI.

dim.» demektedir ve iki gece, otlattığı develeri çoban arkadaşına bırakarak, Mekke'de yeni evlenen iki kimsenin düğün eğlencesini seyretmeye gittiğini, ancak orada Allah'ın kendisine uyku vermesi sebebi ile uyuyakaldığını bildirmektedir. (129).

Yine el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn adlı eserinde, Peygamberimiz'in câhiliyet kötülüklerinden Allah tarafından korunduğuna dair bir bâb açmıştır.

(باب ما حفظه الله تعالى به صغره صلى الله عليه وسلم من امر الجاهلية)

el-Halebî, burada, bu konu ile ilgili çeşitli rivâyetleri nakletmektedir. (130). el-Halebî, İbn İshâktan yaptığı nakilde, Peygamberimizin SAV, çocuklarla taş taşırken, diğer çocukların yaptığı gibi, izârı ile çıplak olarak taş taşımaya başladığını, bunun üzerine meleklerin kendisini ikâz ettiklerini, bu yüzden Peygamberimiz'in izârını üzerine aldığını bildiriyor. el-Halebî, böyle bir durumun, Ebu Tâlib'in zenzemi ıslâhı sırasında da meydana geldiğini bildirmektedir. (131).

el-Halebî, Mekkelilerin Buvâne bayramından da bahsetmektedir, buna göre, Mekke'lilerin yıllık bir bayramı vardı, herkes heyecan içinde buna iştirâk ediyordu. Muhammed AS. buna katılmamak için her yıl bir mazeret ileri sürmüştü. Yıllardan birinde halaları O'nu, diğer kimselerle birlikte, bu bayrama katılmamak istemesi yüzünden azarladılar ve ilâhî gâzâp ile O'nu tehdit ettiler. İşte bu defasında Muhammed AS. bu bayrama katıldı, fakat, tam bayram coşkunluğunun azâmî noktaya vardığı bir sırada, sapsarı bir yüzle bütün vücûdu titremeler içinde akrabalarının çadırına kendini dar attı, ve «dışarda tuhaf bir takım kimseler gördüğünü, bunların O'nun bu müşrik bayramına katılmasına mâni olduklarını» anlattı. Amca ve halalar, ertesi yıllar O'nu bu çeşit merâsimlere katılmaya zorlamadılar...» (132).

Yine el-Halebî, Hz. 'Ali RA'dan naklen, Peygamberimiz'e: «Hiç pu-

(129) et-Taberî, Târihu'l-Ümem ve'l-Mulûk, Beyrut 1967, I-X, II, 279, Tercüme: Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, II, 70-71; el-Heysemî, Mecma'uz-Zevâid, VIII, 226; el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 200.

(130) el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 199-205.

(131) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, I, 194; el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn, I, 199-200.

(132) el-Halebî, A.g.e. I, 200-201; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi I, 52.

ta ibâdet ettin mi?» diye sorulduğunu, Peygamberimiz'in «Hayır» diye cevâp verdiğini, yine «Hiç şarap içtin mi?» diye sorulduğunu Peygamberimiz'in de: «Hayır» diye cevâp verdiğini kaydediyor. (133).

Bu arada konumuzla ilgili olarak Allah'tan başkası adına kesilenlerin haram kılındığını kaydedebiliriz. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de:

«Size şunlar haram kılındı: Ölü hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan, boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış başka bir hayvan tarafından boynuzlanmış, canavar tarafından parçalanmış hayvanlar, dikili taşlar üzerine kesilenler, fal okları ile kısmet aramanız, işte bunlar yoldan çıkiştır... «buyurulmuştur. (134).

Bir hadîste de, Ebu't-Tufeyl 'Âmir b. Vâsile şöyle demiştir: «Ben 'Ali b. Ebî Tâlib'in yanında id'im. O'na bir şahıs geldi ve Sana Peygamber'in SAV, gizlice söylemiş olduğu şey nedir? diye sordu. Bu sorudan dolayı Hz. 'Ali kızdı ve «Peygamber SAV, hiç bir şeyi insanlardan gizleyerek bana söylemedi, şu kadar ki, Hz. Peygamber bana dört söz söylemiştir, dedi. O zat: «Ey Mü'minlerin emiri, o dört söz nedir?» dedi. Hz. 'Ali, «Peygamber, «anasına babasına lânet edene Allah lânet etsin, Allahtan başkası adına kurban kesene Allah lânet etsin, bir bid'atçıyı barındırana Allah lânet etsin, arâzî sınırlarını değiştirene Allah lânet etsin» buyurdu, dedi. (135).

Yine Peygamber'in SAV. 'ismetî ile ilgili olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

«Eğer Biz sana sebât vermemiş olsaydık, andolsunki sen, onlara (belki) biraz meyledecektin.» (136)' Demekki Allah, Peygamber'ini sapıkların arzusuna ve yoluna uymaktan korumuştur. Ayrıca «Peygamberler fenâ bir muhitte yetişmiş olsalar bile şirkten, küfürden uzak, nezih bir hayat yaşamışlar, güzel ahlâklı, dürüst ve güvenilir olmakla ün yapmışlardır.» (137).

Burada bütün İslâm âlimlerinin, Hâricîlerden Ezârika hâric, peygamber-

(133) el-Halebî, A.g.e., I, 204; es-Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, Beyrut, VI, 13.

(134) Kur'ân-ı Kerim, Mâide, 3.

(135) Müslim, Sahih, Edâhi, 8, No: 1978 (43,44,45); en-Nesâi, Sünen, Dahâyâ, 34, No: 4400.

(136) Kurân-ı Kerim, İsrâ, 74.

(137) Süleymân Nedvî, Asr-ı Saâdet, Tercüme: Ali Genceli, İstanbul 1967, I, 90.

PU TLARA KURBAN KESME VE ALLAH'TAN BAŞKASI.

lerin nübüvvetten önce ve sonra, küfür ve şirkten mâsûm olduklarında ittifâk etmiş olduklarını kaydetmeliyiz. (138).

Ayrıca, «Peygamberlerin vahiyden önce ve sonra, çocukluklarının başlangıcından ömürlerinin sonuna kadar, küfürden ismetleri sâbit ve kesindir. Ana - babalarına veya doğup büyüdükleri memleketin genel durumuna bakıp onların da küfretmiş olabileceklerini sanmak ve küfre düşüklerini söylemek asla doğru ve câiz değildir» (139).

Nitekim Peygamberimiz SAV., Hz. Hatice'ye «Ey Hatice, Allah'a yemin ederim ki, ben hiçbir zaman ne Lât'a ve ne de Uzzâ'ya tapmadım» demiştir. (140). Peygamberlerin hiçbir zaman küfre saptığı, Allah'a ortak koşmadığı, putlara tapmadığı açıktır. Aksini iddiâ etmek, Allah'a câhillik isnâd etmek ve Allah'ın da'vâsına zıt bir peygamber gönderdiğini söylemektir. Zira Allah şöyle buyurur: «Allah, peygamberliği nereye (kime) vereceğini çok iyi bilendir» (141) Aksi halde, hâşâ Allah'ın dâvâsına zıt bir peygamber gönderdiği iddiâ edilmiş olur. (142). Ehl-i Sünnet âlimlerinden bir kısmına göre, peygamberler nübüvvetten önce ve sonra kasten büyük günâhlardan mâ'sûmdurlar., doğru olan, peygamberlikten önce ve sonra, ismetin sâbit olmasıdır. (143).

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in putlara, dikili taşlara kurban kestğini, Câhiliyet devri Arapları gibi yaşayıp, onlar gibi ibâdet ettiğini ileri süren rivâyetleri muteber kabul etmek mümkün değildir.

(138) Eb-Taftazânî, Şerhu'l-Mekâsîd, İstanbul 1277, II, 142; Şerhu'L-Akâid, İstanbul 1980, s. 64, Tercüme: S. Uludağ, Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi, İstanbul 1980, s. 302.

(139) Mehmet Bulut, Ehl-i Sünnet ve Şi'a'da 'İsmet İnancı, Basılmamış Doktora tezi, İzmir 1984, s. 27.

(140) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 222, V, 362; elHeysemî, Mecmau'z-Zevâid VIII, 225.

(141) Kur'ân-ı Kerim, En'âm, 124.

(142) M. Bulut, A.g.e., s. 29.

(143) eb.'Aynî, 'Umdetü'l-Kâri, XXII, 279.

المخلص

لأن المستشرقين يزعمون أن رسول الله (صلى الله عليه وسلم) كما نثر العرب في الجاهلية قبل رسالته • ويدعون أن النبي صلى الله عليه وسلم ذبح للأوثان والأصنام (كالغزالي) قبل نبوته • وعند المستشرقين كان تناقضاً وتبايناً في حياة رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل نبوته وبعدها • ويستشهدون على ذلك بروايات كانت في كتب الحديث والتاريخ • ومنها روايات كانت في الجامع الصحيح للبخاري • وهم يستدلون بها على زعمهم • والروايات الأخرى موجودة في كتب التاريخ وكسيرة لابن إسحاق والروضة الأثر للسهيلى وكتاب الأثام لابن الكلبي وبعض كتب الحديث كمسند الطيالسي والمستدرک للحاكم ومجمع الزوائد للهيثمى • ولكن يمكن لنا أن نؤلف بين ما تبين الروايتين الموجودتين في البخاري • لأن كلاً منها متممة للأخرى • ولو أخذنا كل رواية على حدة لرأينا أنها ناتجة من جهة المتن • وأما الروايات في الكتب الأخرى فلا يمكن أن تعتبر صحيحة ومعتمدة من جهة المتن والإسناد • لأن أكثرها ضعيفة من جهة الإسناد وروايتها متهمون من ناحية الضبط والعدالة • وبعض الروايات لا يوجد إسناد لها ولو ضعيفا • وبناءً على ذلك لا يمكن تبين ادعاء المستشرقين في هذه المسئلة صحيحة لأن زعمهم مخالف لعصمة النبي صلى الله عليه وسلم قبل نبوته •